

Eskapizam u "Bijegu" Milutina Cihlara Nehajeva

Žaper, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:103519>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i filozofije

Katarina Žaper
Eskapizam u „Bijegu“ Milutina Cihlara Nehajeva
Diplomski rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2018.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i filozofije

Katarina Žaper

Eskapizam u „Bijegu“ Milutina Cihlara Nehajeva

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Filologija, Kroatistika

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Milutin Cihlar Nehajev	3
3. <i>Bijeg</i> u razdoblju moderne	5
4. Fabula i pripovjedne tehnike	8
5. Glavni junak	10
6. Impresionizam u djelu	13
6.1. Ugođaj i senzibilnost	13
6.2. Kategorija pasivnosti	14
6.3. Impresionistički subjekt i sjećanje	15
7. Ćurin odnos prema društvu	17
7.1. Raskidanje društvenih veza - bijeg od obitelji	18
7.2. Književnost kao bijeg i distanciranje od stvarnosti	20
7.3. Pisma i razvrgavanje veza	21
8. Impresionizam i simbolizam u slikanju prostora	22
9. Putovanje kao nespokoj	24
9.1. Velegrad kao simbol boljega života	25
9.2. Jednostavnost života u slavonskome selu	26
9.3. Atmosfera visokoga društva u Zagrebu	27
9.4. Monotonija malograđanskoga života u Senju	28
10. Položaj književnika u maloj sredini	31
11. Eskapizam	33
12. Zaključak	37
13. Literatura	39

Sažetak

U diplomskome radu pristupa se temi eskapizma u romanu *Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva. Roman je nastao u okviru druge faze autorova stvaralaštva, koja obuhvaća period do Prvog svjetskog rata. Nehajev je pripadao bečkoj stilskoj grupaciji te je njegovo djelo nastalo po uzoru na ideju književnosti u kojoj se naglašava kategorija individue i slobode. U djelu je vidljiva težnja esteticizmu i artizmu. Budući da je djelo nastalo u razdoblju moderne, u njemu su prisutna obilježja nekoliko stilskih formacija koja nastaju u to vrijeme. Stoga su opisana i objašnjena obilježja književnih pravaca impresionizma, simbolizma i secesije, koja su zatim povezana s događajima u djelu, a potom i potvrđena brojnim citatima. Prikazuje se i utjecaj obilježja koja se mogu objasniti pojavom dezintegracije realizma, koja se također javlja u razdoblju moderne. Obilježjima impresionizma, simbolizma i secesije obuhvaćeni su opisi glavnoga junaka, a tezama svojstvenim pojavi dezintegracije realizma opisan je proces razvrgavanja društvenih veza u životu glavnoga lika. Glavni dio rada posvećen je objašnjavanju psihe glavnoga junaka, kako bi se moglo objasniti i razumjeti događaje i postupke koji ga dovode do potpunog eskapizma u obliku samoubojstva. Također, u samome radu spominje se i problem književnika u malograđanskoj sredini, koji se može tumačiti kao analiza hrvatskoga društva na prijelazu stoljeća. U radu se analiziraju postupci društva koje glavni junak smatra uzrokom svoje propasti te je objašnjena prostorna sredina prema tome kako ju glavni junak percipira, odnosno prema tome što pojedina sredina za njega simbolizira. Na kraju su izdvojeni neki događaji i situacije koje su postupno u glavnome junaku budili želju za bijegom od svega.

Ključne riječi: eskapizam, *Bijeg*, Milutin Cihlar Nehajev, esteticizam, impresionizam, simbolizam, secesija, društvo, prostor

1. Uvod

Tema je diplomskoga rada prikaz eskapizma u romanu *Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva. Cilj je prikazati nemirnu svijest Đure Andrijaševića, u čijem karakteru Nehajev spaja nekoliko obilježja različitih stilskih pravaca. Neki su od tih pravaca oprečnih koncepcija, no to samo pojačava opis nervoznoga uma tog junaka. U radu se iznose razlozi njegova moralnog i socijalnog propadanja, koji ga potom navode na bijeg. U središtu je rada ocrtavanje nemirne svijesti, koju oponaša i sama kompozicija romana oblikovana prema tezama secesije o grafičkom oblikovanju teksta i defabularizaciji.

U radu se najprije iznose podaci o životu Milutina Cihlara Nehajeva, a zatim i obilježja njegova stvaralaštva. Nehajev je pisao inspiriran načelima *bečke* stilske grupacije koja pripada razdoblju moderne, stoga je vidljiv utjecaj esteticizma i artizma na njegova djela. Njegovo je stvaralaštvo podijeljeno u tri faze, svaka je faza ukratko opisana, a naglasak je na drugoj fazi koja traje do Prvog svjetskog rata. U drugoj, ujedno i najznačajnijoj, fazi nastaje roman *Bijeg*. Biografija i stvaralaštvo autora predstavljeni su člancima Vice Zaninovića *Milutin Cihlar Nehajev* i Cvjetka Milanje *Bijeg, najbolji roman hrvatske moderne*. Zatim je roman smješten u razdoblje moderne, kada je prisutan pluralizam stilova. Sažeto su objašnjeni pravci impresionizam, secesija i simbolizam, čija se obilježja mogu potvrditi u djelu. U tom dijelu poslužile su knjige Krešimira Nemeca *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945. godine*, Miroslava Šicela *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Aleksandra Flakera *Stilske formacije*, članak iz zbornika Ljubomira Marakovića *Moderni hrvatski pripovjedači* te knjiga Viktora Žmegača *Duh impresionizma i secesije*.

Zatim je opisana fabula i pripovjedne tehnike kojima se autor koristio u oblikovanju romana te novi književni junak i njegova obilježja. U radu je temeljito objašnjena Đurina svijest i osobine preko obilježja triju pravaca, impresionizma, simbolizma i secesije. Ta su obilježja ključna da bi se moglo razumjeti njegov odnos prema društvu, prostoru i samome sebi. Obilježja impresionizma, simbolizma i secesije objašnjena su s pomoću knjige Viktora Žmegača *Duh impresionizma i secesije*, koja je ujedno i temeljna za oblikovanje rada.

U radu se prikazuje odnos glavnoga lika prema društvu. Objašnjeno je njegovo viđenje društva u različitim mjestima, a zatim i njegov bijeg od tog društva. Tezama iz knjige Aleksandra Flakera *Stilske formacije* prikazana su obilježja karakteristična za pojavu dezintegracije

realizma, koja se mogu potvrditi u djelu. Tim je postupkom prikazano razvrgavanje društvenih veza.

U radu se prikazuju uzroci u postupanju društva koji Đuru dovode do potpunog eskapizma. Njegovo promišljanje tih događaja u društvu potvrđeno je brojnim citatima iz djela te je ponašanje glavnoga lika prikazano s pomoću teza iz literature. Prikazana je i odrednica prostora iz pozicije Đurina viđenja određene okoline, a to je potkrijepljeno obilježjima navedenih književnih pravaca i citatima iz romana. Zatim je sintezom prethodnih poglavlja objašnjen naslov romana i diplomskoga rada.

Na kraju je iznesen zaključak svih poglavlja te je navedena literatura korištena za istraživanje obilježja književnih pravca, autorova života i stvaralaštva u oblikovanju rada.

2. Milutin Cihlar Nehajev

Milutin Cihlar Nehajev rođen je 25. studenoga 1880. u Senju. Pohađa gimnaziju u Senju i Zagrebu te već tada pokazuje izuzetne intelektualne sposobnosti i ostavlja dojam talentiranoga mladića.¹ Školovanje nastavlja na Sveučilištu u Beču, gdje je 1903. doktorirao kemiju. U hrvatsku književnost ušao je u vrijeme sukoba između „starih“ i „mladih“, odnosno spora oko modela književne prakse te se ostvario u plodnoj i širokoj djelatnosti. U ranom djetinjstvu pokazao je interes za književno stvaralaštvo i objavio prvu pjesmu *Siroče* u časopisu *Smilje*, a uskoro (1895.) postaje redovitim suradnikom u nekoliko časopisa. Kao mladi gimnazijalac doživio je izvedbu svojih jednočinki *Prijelom* i *Svjećica* i tako privukao pažnju književnih krugova. Najčešće je pisao pod pseudonimom M. Nehajev, koji je oblikovao prema senjskom starom gradu-utvrđi Nehaju. Umire u Zagrebu 7. travnja 1931. godine.²

Autorov raznolik opus obuhvaća drame, pripovijesti i romane, a uz to bavio se i kritikom u kojoj najčešće razmatra suvremenu literaturu. Gotovo cijeloga života radio je kao novinar te u časopisima objavljivao brojne članke različita sadržaja.³ U njegovu se stvaralaštvu mogu uočiti tri faze u kojima prevladava određena tematika i način oblikovanja teksta. Prva faza obilježena je njegovom sklonošću realističkim uzorima kada opisuje sudbine malih ljudi, ali s dosta konkretnih detalja u crtanju lica i sredine. Javljao se stihovima, pripovjedačkom prozom i člancima iz književnosti. Neke od objavljenih pripovijetki iz toga razdoblja su *Nemoć* (1896.), *Bijednička smrt* (1896.) i *Nebo i pakao* (1898.).⁴ Druga, ujedno i najznačajnija, faza književnog stvaralaštva trajala je do kraja Prvog svjetskog rata. Nehajev je usmjeren prema modernizmu, opisuje modernog intelektualca i njegove unutrašnje krize i nemire. Opisivao je tragične ličnosti koje ulaze u život s prevelikim zahtjevima i stoga moraju doživjeti slom iluzija te je rado razmatrao psihologije preosjetljivih likova. Težio je za umjetnošću koja će dati sliku epohe pa je likove kojima izražava duhovna raspoloženja vremena pronalazio u krugu intelektualaca koji posjeduju izuzetne kvalitete, ali su duhovno krhki i nervozni. Nehajev je smatrao da je za takvoga čovjeka karakteristična prožetost osjećajem ljudske tragike i dubokom skepsom prema životu. Njegovi su likovi slabe volje te izmučeni sudarom plemenitih uzbuđenja i stvarnosti,

¹ Vidi u: Zaninović, Vice. *Milutin Nehajev*, Djela. MH i Zora, Zagreb, knj. 81, edicija Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1964. na str. 8.

² Vidi u: Milanja, Cvjetko. *Bijeg, najbolji roman hrvatske moderne*, u: Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Školska knjiga. 2012. Zagreb. na str. 226-227.

³ Vidi u: Zaninović, Vice. na str. 7-8.

⁴ Vidi u: Zaninović, Vice. na str 27-28.

što Nehajev objašnjava prilikama koje ih okružuju, odnosno poretkom stvari u svijetu.⁵ Vizija svijeta koju iščitavamo u njegovim djelima prožeta je determinističkom mišlju prema kojoj je naše djelovanje posve ovisno o utjecajima izvan nas. Stvari se najčešće događaju onako kako je predviđeno, a čovjek je u takvom okruženju nemoćan i slabašan.⁶ Zastupao je i načelo individualizma i subjektivizma, a tada objavljuje dramske tekstove *Prijelom* (1897.) i *Svjećica* (1898.), pripovijetke u zbirci *Veliki grad* (1919.) i roman *Bijeg* (1909.). Njegova posljednja, treća faza smještena je u međuratno razdoblje. Nehajev se udaljava od individualističke orijentacije i prikazivanja intimnih kriza te prelazi na opisivanje likova iz suvremenoga građanskog društva, a obrađuje i građu iz prošlosti koja ima šire društveno značenje. Iz te faze značajni su roman *Vuci* (1928.) te pripovijetke *Onaj žutokosi* (1929.) i *Kostrenka* (1930.).⁷

Studirajući u Beču pripao je bečkoj grupaciji unutar moderne. Ta je grupacija inzistirala na esteticizmu i artizmu, što vodi do književnosti koja je obilježena oslobađanjem od funkcionalizma i utilitarizma. *Bečani* su zagovarali ideju književnosti u kojoj se naglašava kategorija individue i slobode, a ideja svijeta bila je inspirirana dekadentnim svjetonazorom temeljenim na filozofskim strujanjima, kojima pripadaju Nietzsche i Schopenhauer. Izdavali su časopis *Mladost* pod krilaticom *vječne ljepote*, što je biljeg Milivoja Dežmana Ivanova. Uz nju je djelovala i praška grupacija preko časopisa *Hrvatska misao*, a isticali su kategoriju *sitnoga rada* u društvenim slojevima. *Pražani* su bili *etički* i društveno-politički impostirani, a *bečani* apolitički te *estetički* orijentirani. Uz te dvije, može se govoriti i o djelovanju treće, zagrebačke grupacije, čiji su protagonisti Milan Marjanović i Milutin Cihlar Nehajev. Oni su pokušavali ugraditi oba koncepta u svoju ideju i razmišljanje o književnosti, s tim da je Marjanović naginjao *pražanima*, a Nehajev ističe sintezu s naglaskom na artistskoj dimenziji.⁸ Milutin Cihlar Nehajev znao je izraziti opće raspoloženje mladih te je smatran autoritetom do kraja razdoblja moderne. Uz to, proglašavan je vodećim uzoritim intelektualcem i njegovo se mišljenje visoko vrednovalo.⁹

⁵ Vidi u: Zaninović, Vice. na str. 15-16

⁶ Vidi u: Zaninović, Vice. na str. 29-30.

⁷ Vidi u: Zaninović vice, na str. 30-34.

⁸Vidi u: Milanja, Cvjetko. na str. 224-226.

⁹ Vidi u: Milanja, Cvjetko. na str. 228.

3. *Bijeg u razdoblju moderne*

Moderna je razdoblje u kojemu se ponovno ispituje i otkriva sveukupan vanjski svijet, a moderni je čovjek postao preosjetljivi intelektualac, kojemu se gadi sve što ranjava njegovu senzibilnost. Moderni čovjek nalazi se između dviju stvarnosti, one vanjskoga svijeta koji je polazna točka svega i, s druge strane, stvarnosti svog unutarnjeg svijeta koji trpi jer ga ne može uklopiti u stvarni. Roman u razdoblju moderne ne daje cjelovitu sliku vanjskoga svijeta, nego prikazuje opažanje reakcije na taj svijet u svijesti. Na grubi dodir s vanjskim svijetom moderni junak pokazuje nemoć i završava bijegom.¹⁰ Nemeč objašnjava da je *Bijeg* hrvatski roman kojim Nehajev „konačno 'osvaja gustoću': umjesto svijeta avantura i napetosti linearnog zbivanja naglasak je na unutarnjoj romanesknosti: refleksiji, psihološkoj analizi, tehnici sjećanja“¹¹. Analiza psihičkih reakcija glavnog lika rezultirala je smještanjem osnovnog sukoba „*unutar* lika; napetost je *u* samom karakteru, u njegovoj unutrašnjoj slojevitosti“¹² te mu nisu potrebni likovi spletkara i negativaca ili klasni konflikti koji bi *pokrenuli* radnju. Njegovo razmatranje intelektualaca produbljuje se u odnosu prema ostalim modernistima time što on nastoji objasniti zašto su oni baš takvi, odnosno što je utjecalo na oblikovanje njihovih osobnosti.¹³

Pod pojmom *moderna* obilježavamo naziv razdoblja u kojemu dolazi do dezintegracije realizma i istovremenog pojavljivanja novih stilskih grupacija. Dezintegracijski oblici i nove stilske tvorbe nisu u odnosu opozicije, nego se razvija izrazita interferencija stilskih postupaka.¹⁴

U ovom modernističkom romanu prisutna su obilježja nekoliko stilskih grupacija. Može se govoriti o postojanju odrednica književnog razdoblja impresionizma, koje su najzornije izražene u opisima glavnoga junaka i pejzaža, a prisutna su i obilježja simbolizma i secesije. Secesionističke teze koje se mogu pronaći u djelu govore o odnosu književnosti prema društvenoj stvarnosti i pragmatizaciji umjetnosti, odmaku od zbilje i raskidanju s tradicijom. Primijenjene su i teze simbolizma koje tumače promatranje pojava s obzirom na njihovo *dublje* značenje, ali i pronalaženje veza između stvarnog i nestvarnog te predmeta i raspoloženja i slično. U književnim se djelima impresionizma kao osnovno obilježje ističe težnja za

¹⁰ Vidi u: Maraković, Ljubomir. Moderna hrvatska pripovijetka, u: *Moderni hrvatski pripovjedači*. [ur. dr. Slavko Ježić]. Minerva nakladna knjižara d. d. 1938. Zagreb. na str. 7-8.

¹¹ Nemeč, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945. godine*. Znanje. Zagreb. 1998. na str. 49.

¹² Nemeč, Krešimir na str. 49.

¹³ Vidi u: Šicel, Miroslav. *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Knjiga 3: Moderna. Naklada Ljevak. Zagreb. 1978. na str. 219.

¹⁴ Vidi u: Flaker, Aleksandar. *Stilske formacije*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 1976. na str. 86.

prevladavanjem vremenskog protoka. Primjetna je usredotočenost na intenzitet doživljenog trenutka i pritom se ne primjenjuje linearni tijek pripovijedanja ili predočavanja, nego se ustrajava na tome da se dočara prostor, atmosfera i ugođaj. Cjelina se također rasipa na manje dijelove ili izolirane epizode, no takvo se *raspadanje* ne bi trebalo shvatiti negativno jer je riječ o inovativnom zanemarivanju granica među rodovima i vrstama i traženju novih mješavina i mogućnosti.¹⁵ Prisutno je izbjegavanje konvencionalnih tehnika pripovijedanja, a često se primjenjuju i opisi atmosferskih prilika. Stoga se može uočiti element defabularizacije, kojim se autor poslužio kako bi istaknuo psihološku odrednicu glavnoga junaka.¹⁶ Obilježje impresionističke proze privrženost je mimetičnosti, no ne onoj naturalističkog karaktera, nego onoj koja vodi disocijaciji fabule ističući nepovezanost i slučajnost subjektivnog iskustva jer o tome i ovisi karakteristična tekstura takve proze. Naglašavanjem i usmjeravanjem na oblikovanje reakcija ljudske svijesti, predmetom teksta postaje složenost odnosa između subjekta i objekta te duševnog života i predmetnog svijeta. U takvim je djelima najčešće u središtu izolirana svijest lišena dijaloškoga odnosa s drugim likovima, stoga se autori najčešće koriste unutrašnjim monolozima, strujom svijesti i nazivaju djela *skicom*, *zapisom* i slično.¹⁷ U navedenim se obilježjima jasno prepoznaje otimanje tradiciji i stvaranje novih oblika pripovijedanja i oblikovanja djela, koji ne podliježu ustaljenom kategorijalnom razvrstavanju zbog utjecaja raznovrsnih strujanja.

U romanu se također može govoriti o stilskim odrednicama secesije. Razdoblje devetnaestog stoljeća, kada se javlja secesija, epoha je stilske pluralizma u kojoj „istodobnost različitih, dijelom čak oprečnih umjetničkih shvaćanja ne dopušta više jedinstvenost stilske formule“¹⁸, koja je karakteristična za prethodna razdoblja. Stoga je secesija određena kao jedna od upadljivih umjetničkih koncepcija unutar složene cjeline moderne. Secesijska tvorevina može se uočiti kada je u njoj prisutna „cjelina grafičkog predočavanja teksta“¹⁹, pa govorimo o unutarnjoj stilizaciji koja daje poseban doprinos oblikovanju priče. Za taj pravac karakteristično je žustro zauzimanje za „umjetnikovo pravo da bez ikakvih obaveza i obzira bira narav svojega umjetničkog izraza, svoju stilsku orijentaciju, svoj otklon od tradicije“²⁰, što ukazuje na otpor koji su autori morali svladati u ostvarivanju slobodnog umjetničkog izraza. O grafičkom

¹⁵ Vidi u: Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 1997. na str. 41.

¹⁶ Vidi u: Milanja, Cvjetko. na str. 233.

¹⁷ Vidi u: Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 42–43.

¹⁸ Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 93.

¹⁹ Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 102.

²⁰ Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 113.

predočavanju teksta u *Bijegu* može se govoriti na razini forme. Podjela na poglavlja koja se zatim dijele na potpoglavlja i manje zaokružene cjeline, koje nisu poslagane prema načelima kronološkoga slijeda, ukazuju na prekid tradicije u pogledu vremenskoga nizanja događaja, koje u prethodnim razdobljima teče u kontinuiranom obliku. Objasnjena načela ukazuju da je autor napustio tradicionalne postupke u oblikovanju ovoga modernističkog romana i tako stvorio djelo koje grafički, a i sadržajno prikazuje nemire u svijesti glavnoga junaka.

4. Fabula i pripovjedne tehnike

Roman s podnaslovom *Povijest jednog našeg čovjeka* iznosi priču o osjetljivom intelektualcu Đuri Andrijaševiću. Nehajev stvara *roman lika* u kojemu prikazuje život, od najranijeg djetinjstva do tragične smrti tog nadarenog, ali pasivnog umjetnika. Ostali likovi u romanu podređeni su glavnome liku i služe njegovoj slikovitijoj i bogatijoj motivaciji i karakterizaciji. Slikanje emocionalnoga i misaonoga ustrojstva i glavna tema ukazuju na obilježja *psihološkoga romana*, a prikazivanjem hrvatskoga građanskog društva 20. stoljeća, romanu su pripala i obilježja *društvenoga romana*.²¹ Fabula se može odrediti nosivim temama dvanaest poglavlja: „podastiranje prošlosti, opravdavanje sadašnjosti, razbijanje ljubavnog projekta, osamljenost i nedjelatnost u sudaru s malograđanskom sredinom, sukob s kolegama i učiteljska bijeda, materijalna bijeda, poniženje i gubljenje Vere, privremeni smisao u radu s jednom đačkom grupom, pisanje komedije i skandali, književni neuspjeh i pad u društvo pijanaca, sukob s Lukačevskim i pismo Verina oca, pad na dno (krčma kod Talijana) i gubitak posla te samoubojstvo i odaslan roman (bilješke i dnevnik)“.²² Roman je, osim na poglavlja, podijeljen na brojna potpoglavlja, koja formu dijele na dodatni niz samostalnih jedinica koje ne teku kronološkim slijedom. Takva fragmentarna i vremenski isprekidana fabula kao da oponaša glavnu temu romana, „psihološko rastrojstvo junaka“²³. Samostalne jedinice koje ne prate radnju kontinuirano simboliziraju unutarnje nemire i tijek svijesti nervoznoga umjetnika.

U djelu su zastupljene različite pripovjedne tehnike i dvije vrste pripovjedača. Prvo upoznajemo pripovjedača u trećem licu koji ima potpuni uvid u radnju te se može izravno predstaviti ili potpuno povući i prepustiti likovima kazivanje. Takav je pripovjedač Genetteovim pojmom *dijegeze* određen prema razini *ekstradijegetskim*, što znači da je izvan priče o kojoj pripovijeda, a prema odnosu *heterodijegetskim* jer pripovijeda samo o drugima.²⁴ Ovaj tip pripovjedača neovisan je i može pratiti usporedna zbivanja, odnosno omogućuje prebacivanje radnje s jednoga mjesta na drugo mjesto i tako isprepliće dijelove fabule.²⁵ U romanu se najprije susreće sveznajući pripovjedač koji čitatelje uvodi u priču Đurininim putovanjem iz Beča u Slavoniju, a zatim prepušta kazivanje subjektivnom pripovjedaču. Drugi je oblik pripovjedača, Genetteovim

²¹ Vidi u: Živny, Mirjana. *Sažetak: književnopovijesna i književnoznanstvena obilježja djela*, u: Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Školska knjiga. Zagreb. 2012. Na str. 222.

²² Milanja, Cvjetko. *Bijeg, najbolji roman hrvatske moderne*, u: Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Školska knjiga. Zagreb. 2012. na str. 230.

²³ Milanja, Cvjetko. na str. 235.

²⁴ Vidi u: Peleš, Gajo. *Tumačenje romana*. Zagreb. ArTresor naklada. 1999. na str. 79.

²⁵ Vidi u: Peleš, na str. 143.

pojmovima, *intradijegetski* prema razini jer se nalazi u opisanoj priči te *homodijegetski* prema odnosu, odnosno sudjeluje kao lik u ispričanoj priči.²⁶ Subjektivni pripovjedač u djelu glavni je lik Đuro Andrijašević, koji pripovijeda o sebi i tako prenosi težište radnje s vanjskoga svijeta na unutarnji.

Slijed događaja prekida se promjenom pripovjedača, ali i pripovjednih tehnika. Pripovijedanje tehnikom *retrospekcije* prisutno je u opisima Đurina djetinjstva, mladosti i početka ljubavne veze s djevojkom Verom, a uvođenje u duševne nemire subjekta prisutno je s pomoću *introspekcije*, odnosno brojnih unutarnjih i vanjskih monologa preko kojih se prati struja svijesti junaka. U djelu se pojavljuju dnevnički zapisi i pisma kao oblik subjektivne ispovijesti te povremeni dijalozi i pejzažne slike. Uvođenjem dijaloga u priču mijenja se ritam radnje i takvim postupkom autor ukazuje na određen sraz među likovima i njihovim pogledima na svijet te ih blago sučeljava.²⁷ Autor se poslužio dijalogom kako bi s pomoću suprotnosti među likovima ukazao na tijek Đurine svijesti, odnosno sudionici dijaloga imaju zadatak što bolje ukazati na osobine glavnoga junaka. Nehajev ne opisuje Đurine duševne probleme samo da bi ih naveo, nego nastoji objasniti koji su uzroci njegova djelovanja. Objašnjava što potiče njegove duševne nemire i nervozu, koji ga dovode do razočaranja u vlastitu sudbinu i na kraju propasti.

²⁶ Vidi u: Peleš, Gajo. na str. 79.

²⁷ Vidi u: Peleš, Gajo. na str. 108-109.

5. Glavni junak

Karakteristika je moderne i impresionističkoga razdoblja uklanjanje tradicionalnoga književnog junaka pa na mjesto onih koji su utjelovljenje čvrstoće i volje dolaze likovi pasivnoga mentaliteta skloni rezignaciji.²⁸ Takav je i Nehajevljev junak Đuro koji nesigurno ide kroz život u kojemu sebe vidi kao nemoćnoga mladića bez volje za promjene. *Toša je imao pravo kad nas je korio da opisujemo samo slabiće. Još gore: mi ih ne opisujemo, mi jesmo nemoćni. Ljudi smo hira i časa, bez otpora.*²⁹ Uklanjanjem snažnoga glavnog junaka, na scenu stupaju bojažljivi intelektualci kojima je najviše stalo do umjetničkoga iskazivanja vlastite pasivnosti i senzibilnosti. Ti likovi pokazuju razvidan nedostatak volje i odlučnosti. Nehajevljev junak na trenutke mijenja pogled na svijet i racionalno uviđa kako bi trebao izvršiti svoje obveze, što bi okončalo većinu problema. *„Ja bih mogao ispit napraviti već ovoga ljeta. Samo moram da se odmah uhvatim knjige.*“³⁰ On promišlja kako stati na kraj vlastitoj tromosti te učiti za ispite. Njegov se život na trenutke mijenja, no to se događa neprimjetno, odnosno samo u njegovim mislima. *„U gostioni pak uvijek ostanem do večere – i tako nikad van iz ljenčarenja. Od sutra valja početi drugačije. Kako ću se samo ja, stari magarac, priučiti na to da se točno držim ura kao đaće - ? Svejedno – bar dva sata na dan moram da učim.*“³¹ Previranja u njegovoj svijesti događaju se s vremena na vrijeme pa Đuro odluči da je vrijeme za promjenu. *„Od sutra novi red: ostajat ću kod kuće, uzet ću i večeru kod svoje gazdarice – ne ići u društvo, i učiti. Dosta je odgađanja!*“³² U njemu se javlja želja za promjenom i konačnim izlaskom iz pasivnosti, ali ne uspijeva se dovoljno motivirati kako bi svoje ideje proveo u stvarnome svijetu. Osobina pasivnosti ne napušta ga tijekom života i zato je on sklon propadanju i prepuštanju sudbini jer mu nedostaje volje za promjenom. Njegova je životna energija usmjerena na promišljanje egzistencijalnih problema pa on nema snage boriti se za svoj život. Umjesto borbe s lošim okolnostima, on uvijek bira prepuštanje sudbini. Đuro bira bijeg od stvarnosti pa se predaje maštanjima u kojima gubi dodir sa zbiljom i zatim bježi od vlastite sudbine koju je oduvijek smatrao nesretnom.

Impresionistička se osjetljivost najbolje može vidjeti u ponašanju osobe koja šeta i luta, uživa i promatra, kojoj najviše odgovara život u gradu, gdje je mnoštvo ulica, izloga, prometne vrepe

²⁸ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 41-42.

²⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 77.

³⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 78.

³¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 89.

³² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 96.

i brojni prostrani parkovi i gradske šume.³³ Đurin mentalitet i ponašanje izvrsno ocrtavaju tip impresionističke osobe. U čestim šetnjama promatra prirodu i u njoj uživa te za njega grad simbolizira ugodan život, bolje se snalazi i lakše se kreće ulicama velegrada, gdje se u vrevi kretanja i događanja nude brojni kulturni sadržaji kojima se brzo ispuni svakodnevnica. Takav junak bježi od obveza i rada te pritom traži zabavu u umjetničkim događanjima kako bi ispuno zahtjeve koje mu postavlja artistska duša.

Obilježja simbolizma značajna su za razumijevanje i definiranje Nehajevljeva književnoga junaka. U simbolizmu se javlja zahtjev da umjetnost bude izraz samotništva i izabraništva pa je za taj književni pravac karakteristična ideja ekskluzivnosti i dijelom ezoteričnosti.³⁴ Kada se navedena obilježja prenesu u svijet književnoga djela, njima bi se opisao Đurin karakter. Život je provodio najčešće u osami. *Mati koja ga je uzgojila kao samotnu biljku, čuvajući dječaćića od dodira ulice(...)*.³⁵ U društvu svih mogućih knjiga proboravio je djetinjstvo. *Nije čudo što je uz takvo nastojanje vanjski život mladiću protjecao sasvim mirno, te ga nisu osobito privlačili pothvati pustopašne mladosti u kojima bi njegovi drugovi (Primorac đak razvija se naglo i rano) nalazili zabave. Smisao za lijepu knjigu i muziku (u svojoj šesnaestoj godini bio je već priličan glasovirač) vezao ga uz kuću.*³⁶ Takvo je ponašanje mladića unaprijed oblikovalo za budući život. „*Za Đuru bilo je od prvih dana škole određeno da će ga dati na nauke. Nitko nije ni sumnjao da će od dječaka biti nešto izvanredno.*“³⁷ Svojim se znanjem izdvajao među kolegama u školskim klupama, a već su profesori u gimnaziji potvrdili da se njegov talent mora isticati i naglašavati. Tako je Đuro od djetinjstva živio u zatvorenom krugu vlastitoga doma i čitao brojna djela te u mladosti uživao povlašten položaj među profesorima. Živio je drugačijim životom od mladića svoje dobi i tako je izrastao u osobu koja ne može živjeti skladno s okolinom u kojoj boravi jer je njegova svijest drugačije navikla.

Glavnoga se junaka može opisati i secesionističkim obilježjima. Za objašnjenje autentičnoga stila koji se javlja u secesiji potrebno je navesti pojam *sinkretizam*, koji podrazumijeva „spajanje raznovrsnih pa i oprečnih elemenata“³⁸ u oblikovanju umjetničkoga djela. Obilježje toga umjetničkog pravca možemo potvrditi u Nehajevljevu oblikovanju osobnosti Đure Andrijaševića. U tom se pasivnom, ali nadarenom umjetniku prelamaju dvije kontrastne

³³ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 25-26.

³⁴ Vidi u: Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 101.

³⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 24.

³⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 25.

³⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 22.

³⁸ Žmegač, Viktor. *Estetičke pretpostavke secesije*, u: Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem: *Secesija u Hrvatskoj*. [ur. Julijo Martinčić i Dubravka Hackenberger]. Zagreb. 1997. na str. 43.

osobnosti. Prva se razvila u mladosti kada je stekao status intelektualca te zbog velikoga znanja bio cijenjen od kolega i profesora, a već je tada pokazao vještinu u oblikovanju književnih djela. Đuro je pošten mladić uzornoga ponašanja, koji svojim radom dolazi na glas kao nadareni umjetnik. Suprotnost takvom ponašanju Đurina je osobnost koja se javlja tijekom njegova studiranja. Ondje stječe karakter pasivnoga mladića, koji ne može izići na kraj s destruktivnim ponašanjem. Predaje se alkoholu i zalazi u loše društvo, bježi od obveza te iznevjerava očekivanja o završavanju studija. Takvim kontrastnim osobinama, koje predstavljaju spajanje nespojivih karakteristika, oslikana je Đurina nesigurnost i neodlučnost pri vlastitim životnim odlukama. Nemirna svijest ne dozvoljava mu izgradnju snažnoga ljudskog karaktera.

6. Impresionizam u djelu

Značajan utjecaj književnih obilježja impresionizma na Nehajevljevo stvaralaštvo može se uočiti u djelu. Teze impresionizma poslužit će u prikazivanju duševnih nemira glavnoga junaka. Opisan kao pasivan i nervozan umjetnik, Đuro postaje preosjetljiv na događaje u stvarnosti koja ga sve više stišće, stoga on želi pobjeći od svega. Nesvjesno cijeloga života bježi od stvarnosti, što se može pratiti tijekom romana. Od djetinjstva bježi od zbiljskoga svijeta, predajući se maštanjima želi pobjeći i od obveza i od odgovornosti, a na kraju i od vlastitoga života. Impresionistički elementi ugođaja, senzibilnosti i pasivnosti objašnjeni su kako bi se mogla razumjeti Đurina psiha. Ti su pojmovi ključni da bi se razumjelo što utječe na njegovo ponašanje te kakvi problemi muče tog intelektualca.

6.1. Ugođaj i senzibilnost

U impresionizmu se najčešće naglašavaju osjećaji, osjeti, dojmovi i reakcije živaca kao jedini izvori istine.³⁹ Impresionistički se odnos prema životu, prema konstatacijama Ernsta Macha, može prepoznati u tome da se najsretnijim životnim trenucima smatraju situacije kada se osobni interes ne stavlja u prvi plan, odnosno kada se zaboravljaju granice vlastitoga individualiteta te se istovremeno dolazi do osjećajnog sklada s prirodom ili drugim bićima. To su trenuci u kojima se osoba sjeća ili sanja i pritom je *izvan* svakodnevne svijesti.⁴⁰ U svojim mislima Đuro pronalazi sklad i zajedništvo s prirodom te pritom bježi od stvarnosti. Prepuštanje vizualnim osjetilima, koji zajedno s prirodom stvaraju smireni ugođaj, na njega je djelovalo utješno jer još uvijek ima kamo pobjeći. *Kasno podvečer znao se Đuro vraćati sa svojih šetnja, hodajući jednomjerno, ne promatrajući pojedinu ljepotu prirode, nego uživajući u cijeloj toj veličajnoj slici, sastavljenoj od mekih i toplih boja mora i od puste osame nenapučenog kamena. Sve ga to uznosilo u neku ekstazu u kojoj bi sasvim izgubio osjećaj za onaj čas u kom živi – i mislio, maštao bez granica.*⁴¹ Šetnje u prirodi za glavnoga su junaka važni meditativni trenuci jer tada uspijeva umaknuti društvenoj sredini. Autorica Luisa Thon, koja piše o stilskim osobinama impresionizma, o takvoj osjetljivosti na dojmove tvrdi da dostiže vrhunac u sjedinjenju subjekta i objekta te da tada dolazi do pojave identifikacije. Ističe se *ugodaj* kao najfrekventniji pojam u

³⁹ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 27.

⁴⁰ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 23.

⁴¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 117.

tom razdoblju. Objašnjava da je bit ugođaja u tome što utisak osjetila u određenome trenutku postaje izrazito moćan i zato dolazi do stapanja okruženja i trenutačnoga raspoloženja. Upravo je takvo uranjanje psihe u nekom ambijentu karakteristično za impresionistički pojam senzibilnosti.⁴² *Ja je ljubim, ljubim! Klicaše u sebi; i ne prođe sunčani dan a da ne bi zašao u prirodu (on, koji je sasvim već bio utonuo u kavanski život); činio se sam sebi dijelom rosne trave, širokih sjena i cvrkutavih jata.*⁴³ Opisano sjedinjenje čovjeka s prirodom, dočarano lirskim ugođajem, dovelo je glavnoga junaka do identifikacije s dijelovima prirode. Time opažamo Đurinu izraženu sposobnost za primanje dojmova iz prirode te njegovu naglašenu osjećajnost. Osobina senzibilnosti jedna je od najvažnijih za cjelovito razumijevanje njegove osobnosti. Sklonost maštanju bila je za Đuru svakodnevna pojava. *Još od ranije mladosti u njega je jaka sanjarska žica. Život sa svojim formama nije ga nikad zanimao mnogo (...).*⁴⁴ Nedostatak zanimanja za zbiljski život i njegove zadatke potvrđuje njegovu senzibilnost te ističe njegovu temeljnu osobinu, pasivnost. *U takvim beskrajnim fantazijama Andrijašević je dnevice sam sebe znao lišavati dojmova neugodnog svog sadašnjeg života. Nikad mu nije palo na um da zbilja nešto počne (jedino je kupovao redovito srećke), da radi što na književnom polju – taj svijet mašte postojao je sam o sebi i Đuro bi se navijek utjecao njemu kad je htio da pobjegne od neprilika realnosti.*⁴⁵ Stvarni svijet vidio je kao mjesto kojemu ne pripada te, unatoč prečestom maštanju, i dalje neprestano sanja o bijegu od stvarnosti.

6.2. Kategorija pasivnosti

Kategorija pasivnosti također je istaknuta pojava u impresionističkim djelima. Možemo ju objasniti statičnim prizorima i situacijama u kojima je subjekt samo promatrač, odnosno nalazi se u položaju da nešto ne može ili ne želi promijeniti, stoga se događaji odvijaju neovisno o njemu. Impresionistički je svijet najčešće zbilja koja ne poznaje dinamiku, nego se mijenja u nijansama.⁴⁶ Svijet koji ne poznaje dinamiku obilježje je Đurine stvarnosti. Određen je najčešće ponašanjem promatrača, manjak odlučnosti opisuje njegov način života. Ako se nekada zatekao u poteškoćama ili situaciji koje nije mogao suvislo razriješiti, on se time nije zamario i tiho se povukao u stranu. *Odluka »podavati se životu« nije za nj bila ništa novo. Svaki put kad bi ga*

⁴² Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 36-37.

⁴³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 42.

⁴⁴ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 117.

⁴⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 118.

⁴⁶ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 37.

nešto zateklo što se nije dalo odmah svladati ili je bilo u neskladu sa njegovom duševnošću koja je žudjela za harmonijom i mirom, kad god bi se našao oko u oko s neprilikama običnog života koje se nisu dale protjerati ni mislima ni sanjarenjem, Andrijašević bi bez otpora doskora zaključivao da nema smisla s tim razbijati glavu, i – čekao što će doći.⁴⁷ Đuro u djelu predstavlja izoliranu svijest koja je većinom lišena dijaloga s drugima. Radnjom se nastoji prikazati tijek misli u njegovoj svijesti, koja je zaokupljena sama sobom pa se i ne može uplitati u događaje kako bi na njih utjecala. Takvim bi aktivnim sudjelovanjem bila narušena njegova unutarnja harmonija, koju održavaju misli o egzistencijalnim problemima. *Nije to, moj dragi, nego ima tu dublji uzrok: čemu da uopće radiš i napinješ se kad nisi načistu ni sa najjednostavnijim životnim problemima!*⁴⁸ Neumjereno zaokupljanje vlastitim mislima onemogućuje mu zanimanje za zbiljske aktivnosti, poput rada na književnome djelu ili fizičkih poslova. Njegova je pasivnost djelomično produkt fatalističkoga shvaćanja vlastite sudbine, prema kojemu ne može samostalno utjecati na razvoj situacije. (...) *što da obećam kad se moja volja podvrgava zakonima izvan mene za koje ni sam ne znam?*⁴⁹

6.3. Impresionistički subjekt i sjećanje

Djela s početka dvadesetoga stoljeća često imaju obilježja stvaralaštva bečkog fizičara Ernsta Macha. Neovisno o tomu jesu li autori bili u dodiru s njegovim tezama, njihove su tvorevine često pisane u duhu njegovih impresionističkih stavova.⁵⁰ Mach tumači subjekt dvojako. Najprije određuje subjekt kao nešto što nema mogućnost promjene jer je za cijeli život određen kao duhovni i tjelesni entitet. Drugim stavom, suprotno prvom, tvrdi da je svaki čovjek samo središte u kojemu se sijeku brojni osjeti i opažaji koji zatim stvaraju dojmove, a oni su u kontinuiranome previranju.⁵¹ Po uzoru na Machove impresionističke stavove, i Nehajevljevi se junak može, prema nekim osobinama, smatrati nepromjenjivim subjektom. Kada je riječ o nepromjenjivosti u Đurinu životu, ističe se njegov stav o vlastitoj sudbini. Zaključuje se kako je, bez sumnje, njegova sudbina zasigurno predodređena te je besmisleno boriti se protiv takve sile. *U dnu duše bilo je negdje sakrito tajno uvjerenje da u zvijezdama nije za nj upisana sreća – i to uvjerenje izbijalo bi u obliku pravog fatalizma čim bi Andrijašević na svom putu našao*

⁴⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 113-114.

⁴⁸ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 35.

⁴⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 150.

⁵⁰ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 30.

⁵¹ Vidi u: Žmegač, Viktor. na str. 22

*zapreku kojoj nije bio sam kriv. Ne hoteći ni da to sam sebi prizna, on se sve više izmirivao s mišlju da se valja začas pokoriti svojoj ovoj nevolji koja je stigla – da nema smisla boriti se, jer ionako nema nikakve nade u uspjeh.*⁵² U opisanim trenucima izlazi na vidjelo Đurina pasivnost i sklonost rezignaciji. Njegov se život sveo na bijeg od problema, njemu je svaki izazov pretežak jer nesigurno bježi od realnosti. Elementi drugoga Machova stajališta o nestalnosti čovjekova bića, odnosno prolaznim i nestalnim osjetima, opažajima i dojmovima, mogu se uočiti u promjeni Đurina životna stila. Nekoliko je mjeseci intelektualac koji se ističe svojim književnim radom i akademskim uspjesima, a onda odjednom zapada u melankoliju i predaje se tromim navikama, alkoholu i društvenome propadanju. Đuro mijenja svoje navike, ali i mišljenje o svojoj okolini. Ono što mu je prije bilo odbojno, poslije sam radi i shvaća da je to znak njegove propasti.

⁵² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str 114.

7. Đurin odnos prema društvu

Prelaskom iz jedne sredine u drugu, susreće različite likove te je analiza prostora i društva u gradu i selu opisana onako kako ju Andrijašević vidi jer u tim događajima traži opravdanje za bijeg od stvarnosti i zbilje kojoj pripada. Đuro pokazuje koje likove i događaje smatra uzrokom svoje propasti. Time pokazuje da svoju pažnju daje društvu, iako ono nema značajniji utjecaj na njegove postupke. Kroz život je uvijek imao potporu majke i strica Tome, a kasnije i prijatelja Toše. Na njih se uvijek mogao osloniti i oni mu pomažu u kriznim situacijama. Unatoč pomoći, on i dalje okrivljuje društvo za brojne postupke i tako bježi od istine da je sam skrivio vlastitu propast. Nehajev u tim opisima iznosi i neizravnu kritiku tadašnjega hrvatskog društva.

Đuro je od djetinjstva bio naučen na poseban položaj u obitelji, pa i u društvu. Majka ga je odgajala kao osjetljiva dječacića i nije ga dovoljno uvela u društvenu sredinu. Dolaskom u zrelije doba života, Đuro je socijalno neprilagođen intelektualac koji se ne može ostvariti kao pojedinac jer ne zna odgovoriti na zahtjeve društva. Budući da je u mladosti navikao na povlađivanje zbog velika intelekta, kasnije nema stvarno viđenje svog ponašanja te vlastite postupke ne može objektivno procijeniti. *Jesam li ja kriv što sam dosada išao preko granica koje nam pruža naše društvo, ili je tomu kriv netko drugi – o tom svemu ne mogu da sebi stvorim suda.*⁵³ Svaka mala neugodnost ili kritika društva na njegovo ponašanje teško ranjava već poljuljano samopouzdanje. *Što sam im ja, bože moj, kriv?*⁵⁴ On se tada melankolično prepušta pretjeranome promišljanju, zapada u pesimistično stanje uma i njegova preosjetljiva svijest polako odustaje od života. *Ne, ne puste me naprijed. Samo malo hoćeš da se razbadriš, da oživiš – ne daju ti. Šuti i stišti zube, grizi se i lipši.*⁵⁵ Đuro teško podnosi događaje u stvarnome svijetu, gdje mu nisu svi potpuno naklonjeni, pa on sve što mu smeta proživljava duboko i cijelim bićem. Njegova kritika upućena društvu posljedica je nemogućnosti da preuzme odgovornost za svoje postupke i suoči se s drugim pogledima na svoje djelovanje.

Đuro je u svima vidio krivca za svoje nevolje pa se nakon zatražene pomoći od majke silno rasrdi kada shvati da ju ne može dobiti. Svoje probleme proživljava tragično, a od drugih očekuje da mu spremno pomognu svaki put kada ih to zamoli. *Đuro se isprva silno razljutio. Čudio se otkud samo materi ta odlučnost da je poklonila Tominu kuću (naravski sa svim dugovima), a da se nije prije dogovorila sa sinom. »Ostarjela je, nema sumnja, postala je*

⁵³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 131.

⁵⁴ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 141.

⁵⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 141.

*bogomoljka, oslabila joj pamet, smeli su je! – Da im bar nije dala gotovih novaca! I mene je sad spravila u takvu nepriliku!*⁵⁶ Pomoć nije uvijek stizala sa svakih vrata na koja je pokucao, no ipak je imao vjernoga prijatelja koji mu pomaže kroz život. *Računaj uvijek na me ako ti što treba. Ti si veliko dijete, dragi moj, i prepuštaš se očaju gdje nije na mjestu. Bilo bi dobro da opet dođeš k meni na liječenje, kao što si došao onda iz Beča, sjećaš se? Svakako: skupi se malo, jer neću da te ovakva vidim.*⁵⁷ Unatoč čestoj prijateljevoj pomoći, Đuro ne mijenja način razmišljanja i pristup životu.

7.1. Raskidanje društvenih veza - bijeg od obitelji

U Đurininim je postupcima vidljiva želja za udaljavanjem od društva, a takvi se postupci mogu objasniti tezama dezintegracije realizma koja se odvija u moderni. U dezintegraciji realizma može se govoriti o raspadanju onih struktura koje su u razdoblju realizmu građene na vezama čovjeka s društvom. Posljedica takvog raskidanja društvenih veza čini čovjeka izuzetim iz zajednice, dakle on postaje lik izopćenika, deklasirani lik i slično.⁵⁸ Objašnjena obilježja mogu se pronaći u Đurinu odnosu s društvom. U romanu dolazi do razvrgavanja cjeline između društva i pojedinca. Taj se pojedinac ističe kao drugačiji i u njega je vidljiv određen poremećaj ravnoteže, koju ne može uspostaviti jer je izvan društvene zajednice. Narušenost ravnoteže očituje se u naglašenoj umjetničkoj strani u glavnoga junaka, koja preuzima vodstvo nad zbiljskim odnosima sa svijetom. Njegova sklonost maštanjima i osamljivanju, u kojima bježi od granica stvarnoga svijeta, od njega je načinila pojedinca koji ne zna djelovati u zbiljskome prostoru. U procesu dezintegracije realizma karakteristično je izdvajanje pojedinca iz skupine, a u djelu je prikazano razbijanje važne socijalne skupine, obitelji. Opisano je Đurino otuđivanje od majke, a otac je preminuo tijekom Đurina djetinjstva. Do udaljavanja od obitelji došlo je većinom jer Đuro dugo izbiva daleko od kuće radi školovanja, koje se odužilo, a takav život bio mu je omogućen dok je primao novac od strica Tome. Nakon stričeve smrti Đuro tijekom boravka u Senju traži novčanu pomoć od majke, no kada mu ona više nije imala što poslati, on ju potpuno zanemaruje, a ona ostaje razočarana njegovim dugim školovanjem zbog kojega mora tražiti novac. Raspadanje je čovjekovih veza s društvom u romanu prikazano i u Đurinoj naglašenoj nesposobnosti uklapanja u socijalnu okolinu. Njemu nije važno biti aktivnim

⁵⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 125.

⁵⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 133.

⁵⁸ Flaker, Aleksandar. *Stilske formacije*. str 86–88.

sudionikom te društvene zajednice, nego provesti vrijeme u miru sa svojim mislima. *Vidiš: čini mi se da sam ja uvijek bježao od života i od ljudi: Nikad se nisam opro – uvijek sam se maknuo na stranu. A kad sam došao u dodir s ovim životom naših ljudi, životom u bijedi i sitnim prilikama, bježao sam od njih.*⁵⁹ Likovi u pojedinoj društvenoj sredini drugačije se odnose prema osjetljivome umjetniku, a on se u susretu s njima uvijek pokušava maknuti u osamu i izbjeći svaki kontakt koji za njega nije obavezan. Takvim je ponašanjem na kraju romana Đuro došao do statusa skitnice i izopćenika iz društva. *Đuro je doskora opazio da ga neki ljudi ne pozdravljaju, drugi ga se klone; dobije par anonimnih pisama gdje se rugaju njemu i »njegovoj blamaži na pozornici«.*⁶⁰ Iznošenje komedije *Revolucija u Ždrenju* u javnost, Đuri je pribavilo status izopćenika u gradu. Svojim je postupcima zavrijedio osudu građana, koji mu na više načina pokazuju što misle o njegovu ponašanju. Đuro zatim zapada u tešku melankoliju i shvaća da se ne može pronaći u toj sredini. *Opijao sam se, da ne moram misliti na sebe; postao sam propalica, da mogu pobjeći od života.*⁶¹ Đurino neodgovorno ponašanje došlo je do visoke razine kada zanemaruje svoje obveze i bježi od odgovornosti za posao u Senju. *Sa svim tim Andrijašević nije izlazio danju iz svoje sobe. Stidio se i bojao ljudi. Sjećao se kako su se svi pomalo odbili od njega; kako napokon ni Gračar nije htio da govori s njim, srdeći se što mora za nj neprestano suplirati. Pod kraj godine nije ni išao u školu svaki dan; orgije sa Jaganom svršavale se često u zoru, a pokoji put i izvan grada, kuda su bježali njih dva da ne moraju po svjetlu zore teturajući tražiti kuću. Javljao se bolesnim i krišom išao uvečer k Talijanu.*⁶² U svojim posljednjim danima dotaknuo je društveno dno te raskinuo prijateljstvo i dobre odnose s kolegama. Odlazak iz društvene zajednice opisan je kada uprava gimnazije, u kojoj ima radni odnos, nakon njegova neodgovorna zanemarivanja obveza raskida pripravničku službu. Društveno dno dotaknuo je kada ga iz krčmice u kojoj pije tjeraju van. *Jučer su me otjerali odanle. Nisu mi dali piti. Imaju pravo. Što da smetam ljudima i dalje? I otišao sam.*⁶³ Đuro je cijeloga života bježao od socijalne sredine, a to je bila posljedica ponašanja u djetinjstvu koje je odredilo njegovo buduće negiranje društvene zbilje.

⁵⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 203.

⁶⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 167-167.

⁶¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 201.

⁶² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 198.

⁶³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 202.

7.2. Književnost kao bijeg i distanciranje od stvarnosti

Đuro je imao svoje shvaćanje stvarnosti, koje odgovara secesionističkim tezama o odnosu pojedinca prema zbilji. U secesionističkim je stilizacijama riječ o postojanju apstraktnoga i distanciranoga odnosa prema zbilji, kojim se iznosi želja da umjetnost postane neovisna te stekne stanovitu premoć.⁶⁴ Jedno od obilježja secesije ističe težnju prema duhovnome pothvatu *bespredmetnosti*, odnosno apstrakciji ili oslobađanju od objekta.⁶⁵ U djelu prepoznajemo težnju glavnoga lika za distanciranim odnosom prema zbilji, koja se može objasniti u postupcima kojima on nastoji izbjeći dodir s društvenom okolinom, zatvara se u sobu i udaljuje od zbiljskoga svijeta. Đurina osobnost i način ponašanja od djetinjstva ukazuju na udaljeni odnos od stvarnosti jer nikada nije bio potpuno uključen u društvenu zbilju. Apstraktan odnos prema stvarnosti može se objasniti Đurinom umjetničkom osobnosti. Oduvijek je književna umjetnost za njega bila način uspješnoga komuniciranja s vanjskim svijetom. U takvom odnosu sa svijetom, umjetnost riječi stječe premoć nad uobičajenim načinima uspostavljanja i održavanja komunikacije. Đuro više puta koristi književnost kao medij kojim izražava svoje misli i najdublje nemire koji ga tište. Često u trenucima psihološke krize šalje pisma, kojima objašnjava svoje probleme drugima i moli za pomoć, a objavljuje i pjesme te književna djela u kojima izražava svoje unutarnje nemire. Često su ta objavljena djela namijenjena određenoj osobi za čitanje i odgovaranje na njih, što se vidi na primjeru objavljene pjesme nakon prekida s djevojkom Zorom. *Pokuša i posljednje: opiše u prekrasnoj crti svu svoju muku. Književni uspjeh bio je velik – ali mu nije olakšao jada. Zora se ni na taj bolni poziv ne odjavi.*⁶⁶ Objavljena komedija *Revolucija u Ždrenju* treba doći i do djevojke Vere. *Kada se u Zagrebu davala Revolucionija u Ždrenju, načas se trgnuo iz svakodnevnog mamurluka i ponadao se kako će biti lijepo kad Vera bude čula za njegovu komediju, pače je možda i sama gledala.*⁶⁷ Tako je Đuro pronašao način za dijalog s okolinom, a njegova težnja apstrakciji ujedno predstavlja i želju za bijegom od društva.

⁶⁴ Vidi u: Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 112.

⁶⁵ Vidi u: Žmegač, Viktor. *Estetičke pretpostavke secesije*, u: Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem: *Secesija u Hrvatskoj*. na str. 44.

⁶⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 32.

⁶⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 172.

7.3. Pisma i razvrgavanje veza

U prikazivanju se bijega od društva autor poslužio epistolarnom formom u pripovijedanju sadržaja. Takav način pripovijedanja u djelu nastupa u trenucima krize i njime se autor koristi kako bi prikazao razvrgavanje veza.⁶⁸ Đuro piše dva pisma kojima prekida određeni odnos s drugom osobom. Prvo je pismo upućeno njegovoj prvoj ljubavi, djevojci Zori. U tom pismu izražava zgražanje nad prošlim događajima koji su se zbili između dvoje mladih i zahtijeva od nje da mu se više ne javlja da bi okončao njihov kontakt. Drugo je pismo smješteno na kraj romana. To je pismo oprostajnog karaktera, a Đuro u trenucima egzistencijalne krize razvrgava vezu sa svojim životom. U njemu iznosi ponešto o zadnjim trenucima svoje patnje i odlučuje da će okončati život. *Ne znam, ne znam. Samo ćutim: valja svršiti. Valja pobjeći dokraja – uteći iz toga života gadnog, sramotnoga.*⁶⁹ U djelu se pojavljuje još jedno pismo koje također služi kao oblik razvrgavanja socijalne veze, ali ono se razlikuje od prethodna dva po tome što je Đuro primatelj. To je pismo Verina oca u kojemu on iznosi razloge zbog kojih je odlučio razvrgnuti neslužbene zaruke između svoje kćeri Vere i Đure. Budući da se njihova veza većinom odvijala preko pisama, Verin mu otac kao simbol završetka šalje sva njegova pisma upućena djevojci te traži od njega povrat svih Verinih pisama. To pismo simbolizira kraj veze za koju se Đuro trebao izboriti završavanjem fakulteta, ali ipak je odustao od svega.

Njegova težnja za distanciranim odnosom prema zbilji i društvu dovodi ga do bijega od vlastitoga života. Njegova nemoć u pronalaženju rješenja za životne probleme dovela ga je do društvene propasti. Tako distanciran od društvenoga života postaje deklasirani lik, koji na umu ima samo jedno, vlastitu propast. *Ne, ne, valja se maknuti. Kakvu ću ja još nesreću donijeti ljudima oko sebe. Siroto dijete... Ta je li zbilja moguće da je tako? Propasti, propasti, što prije – utući se alkoholom, osramotiti sam sebe, da te nitko ne gleda, da moraš bježati od svih, da možeš crknuti nepoznat i neoplakivan.*⁷⁰ Đurina odluka o vlastitoj propasti i odustajanju od života novost je u njegovu odnosu sa zbiljom. Taj postupak glavnoga lika može se objasniti secesionističkim prekidom tradicije. Đuro je tijekom života sve prepuštao sudbini i drugima te uzmicao odlučivanju, ali u trenutku kada odluči propasti i odustati od života, prekida način pasivnoga življenja i djeluje.

⁶⁸ Vidi u: Milanja, Cvjetko, na str. 236.

⁶⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 202.

⁷⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 189.

8. Impresionizam i simbolizam u slikanju prostora

Pristup prostoru, u duhu impresionizma, temelji se najviše na „posve intimnom kazivanju o stvarima, na sjećanju i prepoznavanju“⁷¹, a takva se intimnost pokazuje u bliskome odnosu prema nekom osjetilnom detalju u prostoru. Oblikovanje prostora u romanu usredotočeno je posebice na ugođaj koji utječe na Đurino ponašanje. On često bježi u novu sredinu pa se može tumačiti ugođaj u određenome prostoru. Đurino putovanje počinje u Rijeci, gdje s majkom provodi djetinjstvo. Mladenačko razdoblje obilježeno je posjetom Kraljevici, gdje boravi u kući strica Tome koji ga uzdržava tijekom studiranja. Ondje susreće djevojku Zoru koja ostavlja trag na njegovoj duši. U Zagrebu boravi radi školovanja te u Beču nastavlja školovanje i stječe znanje o ondašnjoj kulturi i vremenu. Kratko boravi u Zdencima, slavonskome selu kod prijatelja Toše, i na kraju odlazi u Senj na mjesto suplenta, odnosno pripravnika, kako bi položio profesorske ispite.

Nekoliko je načina na koje se može tumačiti prostor u djelu. Jedan je od njih tumačenje ugođaja koji stvara okolina, a pritom neposredno utječe na raspoloženje glavnoga lika. Primjerice, na početku romana usklađene su tmurne vremenske prilike i Đurino nervozno raspoloženje. *Drugi dan, kad je vlak prije podneva (dva sata, kad ima da stigne u Brod, nikako nisu htjela da se približe) hrlio po beskrajnoj ravnici, prekinutoj načas šumama koje su od debele kiše i olovnatog neba bile sasvim tamnozeleno, gotovo crne, Đuro je promatrao okoliš, pust i sumoran, i bivao sve žalosniji. »Nisam više mlad, pa zato me se sve tako doimlje. To je zbilja bila luda ideja, drndati se dvadeset i četiri sata do Broda. A najluđe je, što nema nikakva vidika; ravnica još samo zgušćuje misli. Svakako: moj ulaz u život nije najljepši.«*⁷² Takvo usklađeno slikanje prirode može se tumačiti kao postupak kojim se autor služi da bi slikovitije prikazao i objasnio Đurine unutarnje nemire. Izraženost prostorne odrednice obilježje je djela u kojima se tijekom radnje događaju male ili neznatne promjene između početnoga i završnoga stanja junaka ili radnje.⁷³ U romanu se može pratiti razvoj događaja u Đurinu životu, koji je već u prvome poglavlju turobno raspoložen, a takvo se raspoloženje prema zadnjemu poglavlju sve više intenzivira i konačno napreduje u nemogućnost pronalaženja smisla i krajnje nezadovoljstvo životnom sudbinom.

⁷¹ Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 79.

⁷² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 20.

⁷³ Vidi u: Peleš, Gajo. *Tumačenje romana*, na str. 93.

U djelu su prisutna obilježja književnoga pravca simbolizma, čije su temeljne odrednice oprečne naturalizmu pa se tako ne promatra neposredna zbilja, nego ono što ukazuje na njezino *dublje* značenje. Pojam *simbol*, prema kojemu je taj pravac i dobio ime, tumači se u odnosu prema onomu što se njime želi predstaviti. Nastoji se pronaći veza između „stvarnog, osjetilnog i vidljivog te nestvarnog, nadstvarnog i nevidljivog“⁷⁴. Simbolisti objašnjavaju da se ta veza treba naznačiti, a ne tumačiti, stoga su zahtijevali da se pronađu odnosi između neobičnih slika i zbilje, raspoloženja i predmeta, zvuka i značenja i slično.⁷⁵ Objašnjena obilježja simbolizma, stvaranje veza između osjetilnoga i stvarnoga te, s druge strane, nestvarnoga i nadstvarnoga, mogu se pronaći u Đurinu viđenju mora. Ono je stvarna pojava koja se može osjetilno potvrditi, a Đuro ga povezuje s nestvarnim i nadstvarnim karakteristikama, personificira ga i govori kako čuje njegov poziv. *More me je zvalo; no nisam ga poslušao odmah; smrt nije laka.*⁷⁶ Za njega je more simbol mira, a tako zamišlja i smrt. Već je u podsvijesti pronašao posljednje počivalište. U nekoliko se navrata približava moru, što simbolizira njegovo priželjkivanje kraja. ... *Tu je mir... I ribe ne govore – more šuti i zakapa sve. Što spava vječni san pod njegovom površinom? Koliko ljudi, koliko stvari leži tu pokopano, bez straha da će ikad izići na površinu, na život! I smrt mora da je jednako tako tiha...*⁷⁷ Dojam mističnosti, tajnovitosti i potpunosti u Đure stvaraju ugođaj mira, koji mu u posljednjim trenucima nedostaje.

U djelu se ističe impresionistički opis bure. Nehajev opisuje buru kao živ element i personificira ju. *Bura je nešto više i ljepše. Udara te u obraze, upire ti se o rame, guši ti dah, ne da ti naprijed. Bori se! – kao da ti veli njen zvižduk. I korak po korak moraš da joj otimaš pravo dok te pusti uz ulicu. A nije gotovo nikad tako bijesna, da ne bi poštovala tvoje snage i srčanosti: upri i doći ćeš na drugi kraj.*⁷⁸ Ona simbolizira život. *Meni živahnije teče krv kad je osjećam.*⁷⁹ Opisi bure mogu se shvatiti kao simbol životnih prilika i problema. *Samo ne bježi pred njom! Ako se okreneš i pokušaš da trčiš, odmah ti se naruga.*⁸⁰ Ukazuje da se s problemima treba suočiti hrabro i odlučno. *Ona je elemenat za jake i smjele, ne za mudre ni za oprezne.*⁸¹

⁷⁴ Solar, Milivoj. Povijest svjetske književnosti, na str. 274.

⁷⁵ Vidi u: Solar, Milivoj. Povijest svjetske književnosti. Na str. 274.

⁷⁶ Nehajev, Bijeg. Na str. 202.

⁷⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 146.

⁷⁸ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 79.-80.

⁷⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 80.

⁸⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 80.

⁸¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 80.

9. Putovanje kao nespokoj

Prostor i vrijeme u djelu određeni su precizno kao u realističkim romanima, no Nehajev se ne zadržava na vanjskome opisivanju prostora. Đurin život u različitim sredinama može se tumačiti prema načelima simbolizma, koja ukazuju na promatranje pojava s obzirom na njihovo *dublje* značenje, a ne ono koje nam se pruža neposrednim uvidom u zbilju. Svaki je prostor u djelu određen onime što predstavlja glavnome junaku, odnosno vrijednost dobiva prema Đurinoj subjektivnoj prosudbi i njegovu davanju vrijednosti u odnosu prema događajima i situacijama koje onda proživi. Budući da se spominje nekoliko sredina, u djelu se ističe motiv putovanja. Njime se ukazuje na mrzovoljnost glavnoga lika prema životnim promjenama do kojih dolazi tijekom česte promjene prostora. Naime, Đuro je opisan kao lijeni konformist koji nerado mijenja ugodne navike. Putovanje, također, simbolizira put u nespokoj i u beskućništvo.⁸² *Meni se pričinja kao da je u svakom odlaženju nešto užasno tajnovito; kao da zbilja iza nas ostaje komad života koji nigda, nigda više ne možemo dostignuti. I strah me hvata – strah, kao da ću u onom novom svijetu u koji hrlim naći nešto nepoznato i novo na što se neću moći priučiti.*⁸³ Putovanja u Đuri bude nervozne misli i nemirnu svijesti i on ne može skriti strah od nove životne sredine. *Andrijašević bio je kod svakog odlaženja upravo bolesno nervozan. Najluđe misli o putu u neku nesigurnu i strašnu neizmjernost, o beskućništvu, o vječnom nepokoju – dolazile mu na um.*⁸⁴ U Đurinu se ponašanju može iščitati strah od promjene, odnosno bijeg od novih mogućnosti koje mu se pružaju dolaskom u drugo mjesto. Njegova je vizija novoga prostora obojana negativnim konotacijama jer ne želi mijenjati svoje boemske navike. Nova okolina nužno znači promjenu u životu, što podrazumijeva prilagođavanje novim uvjetima, a to je u opreci s njegovim konformističkim načelima života. Uz motiv putovanja veže se i nadređeni motiv bijega u djelu, koji objašnjava ulogu putovanja unutar Đurine nemirne svijesti. U djelu se Đurina putovanja svode na bijeg od određene prostorne i društvene cjeline. Tijekom promjene okoline prati se stanje svijesti u određenoj sredini, a može se promatrati i Đurino ponašanje, odnosno razina melankolije i pasivnosti koju uzrokuje društvo svojim pozitivnim ili negativnim utjecajem. Česta promjena prostora prikazuje nesigurnost i neodlučnost neizgrađenoga karaktera. Njegova neprestana želja za promjenom prostora ukazuje na praktičnu nesposobnost u društvenoj zbilji. Đuro kao lijeni konformist, osoba koja nema dovoljno životne ambicije, neizbježno je osuđen na propast.

⁸² Vidi u: Milanja, Cvjetko. na str. 236.

⁸³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 14.

⁸⁴ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 13-14.

Brojne krize uma koje dolaze u nekoj sredini uzrokuju njegovu nervozu i unutarnje nemire, koji završavaju bijegom od stvarnosti.

9.1. Velegrad kao simbol boljega života

Prostor se može tumačiti i u izravnoj vezi s likovima koji ondje djeluju i tako zajedno stvaraju određenu vrstu ugođaja koja zatim izravno utječe na Đurino ponašanje. Boravio je i u gradu i na selu, a svaka je okolina u njemu budila različite osjećaje. Beč je mjesto u koje Đuro odlazi na školovanje. *Kao đak u Beču živio je prilično dobro; potpora stričeva, stipendija, a nešto za sitne potrebe i literarni rad – to je skupa iznosilo mjesečni prinos koji je dostajao za uredan život.*⁸⁵ Taj veliki grad u romanu simbolizira *bolji život* jer je izlaz iz skučenosti i monotonije male provincije. Iako Đuro teži životu u velikoj sredini, ni ondje nije uspio ispuniti zadatke koji bi ga doveli do financijski osiguranoga života. Unatoč tomu, ondje se Đuro naučio fino živjeti. *Ali tim više navikao se bio na neki drugi luksus: na to da češće posjećuje kazališta i izložbe, da prati muzikalne novosti.*⁸⁶ Posjećivanje cijenjenih umjetničkih događanja i boravak u visokome društvu postali su mu nova zabava. Međutim, na njega je taj grad ipak djelovao negativno jer se izgubio u širini mogućnosti koje se pružaju u toj vrevi zbivanja. Dolaskom u Beč prisjeća se nedavnih ljubavnih zgoda s djevojkom Zorom, nakon čega je uslijedilo razvrgavanje veze. Njegov se boravak u velikoj sredini sveo na bijeg od prošlosti i odgovornosti koju osjeća nakon te veze.⁸⁷ Ubrzo se predao alkoholizmu, zapao u melankoliju i počeo nedolično ponašati. *Prodoše mjeseci očaja u kojima je spremno zalazio u najgora đaćka društva i doskora došao na glas sasvim pokvarenog čovjeka.*⁸⁸ Njegov boravak u gradu radi školovanja nenadano gubi svrhu jer Đuro zanemaruje i obveze na studiju te, uz to, sumnja u vrijednost vlastitoga života. Nije mogao umiriti uzburkanu svijest. *Izmučivši živce, izgubi interes za nauku i stane tražiti načine da sam sebe ponizi još gore, podavši se dokraja misli da nije vrijedan života.*⁸⁹ Protratio je dvije godine života u Beču te se vratio kući tek nakon što je na to bio prisiljen novčanom oskudicom. Velegrad mu nije pružio mir i sigurnost, nego ga je doveo u stanje duševne krize i propasti, što postaje uzrokom njegova bijega.

⁸⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 114.

⁸⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 115.

⁸⁷ Vidi u: Živny, Mirjana, na str. 225.

⁸⁸ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 31.

⁸⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 32.

9.2. Jednostavnost života u slavonskome selu

Glavni junak kratko vrijeme boravi u mjestu Zdenci, gdje živi Toša, Đurin prijatelj iz gimnazijskih dana. Zdenci su malo slavonsko selo u kojemu godina teče u ritmu posla, a simbol su jednostavnoga i zdravoga života. Ondje je svakodnevica određena gospodarskim radom, stoga ne ostaje previše mjesta za pesimizam i beznađe. Dolaskom u radnu okolinu i Đuro se priključuje dnevnim poslovima te izlazi iz pasivnosti i odbacuje lijene navike. *Na selu, u društvu s ljudima koji su o njem znali samo dobro po Tošinu pričanju, oćuti Andrijašević prvi put poslije dugo vremena da mu se vraća volja za život. Obzir prema gostoprimcima (Toša je imao oca udovca i strinu koja je vodila kućanstvo) učini da se doskora okanio svojih tromih navika: stao ustajati rano i zanimati se za gospodarske brige Tošina oca; navika prevelikog uživanja alkohola navečer prestala je sama od sebe.*⁹⁰ Zanimanje za gospodarski posao kratko je trajalo te Đuro zaključuje da ne može živjeti u takvoj sredini jer ga to neće ispuniti. Smatra da radom neće pobjeći od egzistencijalnih pitanja tko je i koja je prava svrha njegova života.⁹¹ Đuri je seoska sredina simbol monotonije, a fizički ga rad odbija jer mu ne ostavlja dovoljno vremena za duševne krize. Želi izbjeći promjenu u načinu života, stoga odlazi u Zagreb gdje nastavlja školovanje.

Na selu se ističe Đurin prijatelj Toša, mladić koji se bavi gospodarskim poslom i tako uzdržava obitelj. Taj lik posjeduje osobine iskrenosti i odanosti, što se vidi u njegovu dugotrajnomu prijateljstvu s Đurom. Lik Toše u djelu simbolizira oslonac koji Đuro traži u vrijeme svojih duševnih kriza. *Računaj uvijek na me ako ti što treba. Ti si veliko dijete, dragi moj, i prepuštaš se oćaju gdje nije na mjestu. Bilo bi dobro da opet dođeš k meni na lijećenje, kao što si došao onda iz Beća, sjećáš se? Svakako: skupi se malo, jer neću da te ovakva vidim.*⁹² Toša predstavlja suprotnost Đuri jer on preuzima odgovornost za svoju obitelj, sam osigurava sve potrebno za život te njegov zdrav duh i snažna volja bude prijatelja iz beznađa i pasivnosti.

Usporedbom opisanoga života na selu i u gradu, može se primijetiti naznačena razlika u obrazovanju. Na selu je naznačen problem niskoga stupnja obrazovanja i zbog toga visoka razina nepismenosti. Đuro je boravkom u objema sredinama uočio osobite razlike te razmatra koji su uzroci tomu. *Ovdje vidim pravi seljački tip. Ljudi kojima sve naziranje na svijet diktuje*

⁹⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 33.

⁹¹ Vidi u: Živny, Mirjana. na str. 226.

⁹² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 133.

zemlja, mati hraniteljica. Nije čudo što ovaj čovjek ne trpi škole; on ne vidi nikakva saveza između pisanih slova i poljskih poslova. I to, što je nepovjerljiv prema gospodi, nema – čini mi se – razloga u tobožnjem nemaru kaputaša za nj ili u pašovanju raznih bilježnika. Moj Pajo ili Nikola ne razumije zašto »gospodin« živi; budući da mu nije jasno da se bez zemlje dade živjeti, drži ovakvu uredbu društva, kakva jest, nekim nepravednim usudom koji mu nije prijatan.⁹³

Opisana razlika između života u tim dvama prostorima suprotstavlja rad na selu, zbog kojega stanovništvo zaostaje u obrazovanju, te grad kao kulturno i obrazovno središte. Đuro na selu nije doživio neugodnosti te klonulost duha, a unatoč dobrodošlici i pozitivnome utjecaju okoline, ipak napušta Zdence. Đurin boravak na selu preporodio je njegov stvaralački duh, no monotonija takvoga života, u kojemu nema mjesta diskusijama o umjetnosti, u njemu budi želju za bijegom u urbanu sredinu.

9.3. Atmosfera visokoga društva u Zagrebu

Hrvatski velegrad opisan je kao središte kulturnih zbivanja i dobrog života. Mjesto je to u kojemu živi ugledno stanovništvo s potrebama po uzoru na zapadnjačku kulturu. Česta su druženja nerijetko praćena glazbom koju izvodi učeni virtuoz na klaviru, glazba i toalete su prema najnovijoj modi, a teme tipičnih građanskih domjenaka vezane su uz književnost o kojoj se ozbiljno raspravlja.⁹⁴ Likovi malograđana opisani su kao nesimpatični ljudi kojima je na prvome mjestu forma i materijalna korist. Svojim ponašanjem pokazuju da najmanje mare za duhovnost i osjećaje.⁹⁵ Mladiće iz grada može se opisati u nekoliko površnih karakteristika. *Besprijekorno odjeveni, u društvu više ili manje duhoviti, više ili manje muzikalni. Upravo kao i ona sama, svi su ti muškarci živjeli u atmosferi neke odmjerene etiketnosti; govorili su uvijek o kazalištu, o ledu, o putovanjima, o literaturi – jednakom lakoćom, sa istim posmijehom, sa istim mirnim gestama.⁹⁶* Opisan je život mladih koji su zaokupljeni kulturnim i društvenim događanjima te se njihova svakodnevnica sastoji od odlazaka na zabave u otmjeno društvo. Đuro svojim ponašanjem odstupa od takve sredine prema kojoj ne gaji pretjerane simpatije, a unatoč tomu zaljubljuje se u gradsku djevojku. Među istaknutim su stanovnicima toga grada članovi obitelji Hrabar, u čijoj se kući Đuro zaljubio u djevojku Veru. *A obitelj Hrabrovih – to jest*

⁹³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 49.

⁹⁴ Vidi u: Živny, Mirjana. na str. 226.

⁹⁵ Vidi u: Živny, Mirjana. na str. 226.

⁹⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*, na str. 61.

*majka i kći – brojale su se zbilja u viših deset stotina glavnoga grada.*⁹⁷ Ta se građanska obitelj, posebice majka, brinula o ugledu i položaju u društvu. Stoga je Verina majka, gospođa Nina, maštala o udaji svoje mezimice: *uvijek je sanjala o kakvoj lijepoj partiji za Veru, htjela je svoje dijete vidjeti u dobrim rukama i sigurno računala da bi se za nju našao i lijep i uman i bogat muž*⁹⁸. Među gradskom vlastelom vladala su određena pravila koja osiguravaju visok društveni status, a to su posjedovanje imetka i kulturna naobraženost. Verina je majka upravo takvog mladića imala na umu kada je sanjala o lijepoj partiji za kćer. Vera se ponešto razlikovala od toga društva svojim obrazovanjem te je mogla sama zarađivati za život. *Hrabrova plašila se užasno pomisli da bi se moglo dogoditi da joj kći ostane »neopskrbljena«.* *Znala je doduše da Vera sa svojim naukama može služiti sama kruh, ali to je držala pravom nesrećom, mnogo većom nego što bi bio brak makar s kim.*⁹⁹ Unatoč Verinim sposobnostima, njezina je majka smatrala da djevojka u gradu treba živjeti lagodnim životom te zahtijevala od njezina proscia uzdržavanje cijeloga života. U opis idealnog mladića, prema mišljenju gospođe Nine, Đuro se nije uklapao, imetak koji je trebao naslijediti pripao je njegovoj majci, a visok položaj u društvu nije imao od koga naslijediti. Uz sve to, ni profesorska plaća nije bila sjajna, što se Verinoj majci nikako nije sviđalo. Tako je Đuro shvatio da ne odgovara materijalnim zahtjevima te građanske sredine. Unatoč tome, pronalazi djevojku koja se izdvaja iz takve društvene sredine. Svojom vjernom ljubavlju i otporom prema zahtjevima društva, ona pristaje čekati budući život s Đurom, ali on ne uspijeva ispuniti obećanje i ta veza ipak ne uspijeva.

9.4. Monotonija malograđanskoga života u Senju

Glavni junak odlazi u Senj pripremiti profesorske ispite te istovremeno biti pripravnikom i predavati u gimnaziji. Takva zadaća neočekivano mu odgovara te uživa držeći sate učenicima. Ondje se Đuro susreće s raznovrsnim likovima, ali pretežito mu se ne sviđaju ni likovi ni njihov način života. Smatra da je njihova svakodnevnica dosadna te da žive monotonim životima. *Ljudi u malom gradu ne rade mnogo i ne žive brzo. Nema ni nervoznih zabava za jedan čas među koje u velegradu pripada i doba određeno za objed ili večeru. Ovdje ljudi bivstvuju više kao biline – i zato osjećaju jače dodir prirode.*¹⁰⁰ Đuro je buru doživljavao kao nešto živo, a ljude upravo suprotno, gleda na njih kao dosadne i nezanimljive i smatra da svi žive jednakim

⁹⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 36.

⁹⁸ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 59.

⁹⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 60.

¹⁰⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 79.

životom. *Nisu ti ljudi zli, nisu odvratni. Ali prazni su, užasno prazni. I jednaki – jedan kao i drugi. Imaju gotovo jednake navike, pače i piju isti broj čaša piva.*¹⁰¹ Među njima si nije mogao naći bolje društvo koje bi mu odgovaralo. *Drugovati nije imao s kim. Svi razgovori s ljudima kretali se oko najluđih trica; politika za koju Andrijašević nije imao nikakvog smisla, bila je jedino što je jače zabavljalo taj mali svijet.*¹⁰² Njegova je glavna briga bila izbjeći previše umovanja i dosadu. No, sredina u koju je došao nije ga u prihvatila te on razmišlja kako mu je bolje povući se i provesti vrijeme sam. *Zavučeš se u svoju sobu, do svoje knjige – i to ti je svijet za sebe. Sam si i nitko ti ne smeta, nikomu ne trebaš davati računa, nitko ti ne može ništa oteti. To bi bilo još jedino rješenje za život u ovako malom gradu.*¹⁰³ U ispraznim životima senjskih kolega uočava materijalnu bijedu, unatoč kojoj se oni često predaju kartanju i piću te se plaši takve tjeskobne i beznadne budućnosti. Promatrajući druge u problemima, primijetio je da ga počinje mučiti materijalna oskudica. *Uza sve to Đuro je opet sada, na početku lipnja, bio u velikoj neprilici. Sam se je čudio da za tako jadan život toliko troši.*¹⁰⁴ Ne sviđa mu se život u malome gradu pa se prisjeća boljih vremena u Beču. *Ah, da je to veliki grad, bilo bi lako. Stisneš se jedan – dva mjeseca, uzmeš jeftiniji stan, prištediš na hrani – i opet sve prođe dobro. Na dva – tri mjeseca odaljiš se iz jednog kotara u drugi, ne ideš među drugove – i sve se uredi. A kuda da pobjegneš ovdje?*¹⁰⁵ U Senju Đuri smeta ljudska površnost i praznina duha zbog koje se on sve više otuđuje i povlači u sebe. Zatvorena malograđanska sredina ne dopušta promjene, a Đuro se na početku istaknuo različitom osobnošću i zato se ne uspijeva prilagoditi novome okruženju. Senjska je sredina na njega prenijela svoje beznade, a on upada u tmurnu svakodnevicu koja mu se gadila pri dolasku i kreće u vlastitu propast.¹⁰⁶ *Umor i dosada rasli su svaki dan. Andrijašević se, ne opažajući ni sam kako, naučio sjedjeti veći dio dana u gostioni, čitajući novine, i – napokon – kartajući s onim istim društvom koje mu je još nedavno bilo odvratno.*¹⁰⁷ Boravak u toj sredini probudio je u njemu želju za odustajanjem od svega. Više se nije trudio biti ni dijelom visokoga društva. Dolaskom na jednu zabavu on ne dijeli raspoloženje drugih, osjeća se suvišnim i odlazi. *Samo sam išao smetati k njima. – Što oni znaju za moje tuga! Vesele se, imaju pravo. A ja sam kraj njihova veselja sjedio baš kao putnik koji ne zna kuda će ga sutra dovesti sudbina.*¹⁰⁸ Neusklađenost s malom sredinom potaknula je u njemu

¹⁰¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 86.

¹⁰² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 136.

¹⁰³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 89.

¹⁰⁴ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 115.

¹⁰⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 116.

¹⁰⁶ Vidi u: Živny, Mirjana. na str. 224.

¹⁰⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 135.

¹⁰⁸ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 174.

želju za bijegom iz tog mjesta, a taj bijeg znači konačni bijeg od života.¹⁰⁹ Đuru su u Senju zadesili brojni problemi, od društvene neprihvaćenosti do novčanih poteškoća, te on polako odustaje od svega. Za svoje probleme krivi društvo u kojemu je njegova profesija nedovoljno plaćena pa nema dovoljno za život, ali i okrivljuje mještane za neprihvaćanje njegova karaktera. Za svoju praktičnu nesposobnost bez promišljanja krivi druge, a pri tome ni ne pokušava promijeniti način ophođenja s drugima i način zarađivanja za život. On se u životu nije znao snaći pa je tražio izlike da bi opravdao svoje preosjetljivo biće. Uzrujanu svijest umirivao je mišlju da su za sve drugi krivi i da mu sreća ionako nije namijenjena.

¹⁰⁹ Vidi u: Živny, Mirjana. na str. 230-231.

10. Položaj književnika u maloj sredini

Među obilježjima secesije oblikovani su stavovi koji govore o odnosu književnosti prema društvenoj stvarnosti. Ističe se izbjegavanje postupaka kojima bi se mogle stvoriti zamišljene ili stvarne ograde između stvaralaštva i javnosti. Dakle, nastoji se na svakome koraku postići potvrda javnosti te ući u sve dijelove javnosti i kulture.¹¹⁰ Te se teze mogu prepoznati u postupcima glavnoga lika, koji tijekom boravka u malograđanskoj sredini piše komediju *Revolucija u Ždrenju*, koja doživi jednu izvedbu u Zagrebu, a zatim i tiskanje. Iznošenjem djela pred društvo potvrđuje se teza o težnji za potvrdom javnosti. Djelo je dospjelo u širu javnost prilikom izvedbe na sceni i pritom izazvalo nekoliko književnih kritičara da napišu osvrt. Glavni je junak u djelu ironično prikazao život pakosne malograđanske sredine te njime htio zadobiti naklonjenost društva kvalitetom svojega književnog djela, u kojemu iznosi moralno rasuđivanje o socijalnoj sredini. Kritika je nastupila nemilosrdno, a Đuro ostaje razočaran i počinje sumnjati u vlastite sposobnosti. *Nema govora: ja više ni pisati ne znam. Odbacimo i to; ionako nema smisla.*¹¹¹ Svoju nesreću povjerio je prijatelju Jaganu, a on ga pokušava utješiti da je njegovo djelo ipak imalo pozitivnu stranu. *Svaka stvar na svijetu ima toliko smisla koliko ti služi za kakvo uživanje. Od tog literarnog rada dobio si honorar; i dosta!*¹¹²

Na prethodno objašnjenu tezu nadovezuje se sljedeća secesionistička teza, koja govori o potrebi da se umjetnost pragmatizira. U djelu se objašnjava pokušaj pragmatizacije književne umjetnosti. Riječ je o priči Đurine komedije u kojoj opisuje malodušnost građana da bi ukazao na nepravdu koju mu drugi čine svojom osudom i neprihvatanjem novih ideja. Đuro je tim djelom htio dobiti potvrdu društva da ne čini ništa pogrešno te ukazati na svoje ispravno djelovanje, no taj mu pokušaj nije uspio.

U djelu je opisan status mladoga književnika koji se kroz život bavio literarnim radom. Đuro se u djetinjstvu naučio izvrsnome izražavanju. Još je u gimnazijskim danima stekao slavu svojim prvijencima. (...) *on se upoznao sa čitavom bibliotekom knjiga i kad je – još pred maturu – u Vijencu izašao njegov prvi oveći rad, svi se čudili formalnoj savršenosti koju je imao taj početnik.*¹¹³ Uspjeh na književnome području poticao je u njemu želju za nastavkom rada u toj djelatnosti. *Prvi književnički uspjesi podadu njegovu mišljenju novi pravac. (...) raditi na*

¹¹⁰ Vidi u: Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. na str. 101.

¹¹¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 164.

¹¹² Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 164.

¹¹³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 23.

književnom polju, koristiti općenitosti svojim slavnim djelima.¹¹⁴ Đurina je mladost protekla u uvjerenju da je njegov književni rad izvor prihoda na koji će se u budućnosti moći osloniti. »I moj književni rad nosi nešto«. (Bože, kako sam onda još mnogo vjerovao!)¹¹⁵ U zrelijoj dobi Đuro počinje shvaćati koliko je težak položaj književnika u društvu. Tijekom boravka u malom Senju, Đuro objavi komediju koja izazove brojne negativne osvrte kritičara, a u njemu probudi sumnju i razočaranje u književnu djelatnost. Na Đurin je neuspjeh utjecala i pozicija s koje piše, a to je malograđanska sredina. *Klika ti je sve na svijetu, moj Đuka; a ti si daleko od Zagreba. Da si gore, jedni bi te psovali, drugi hvalili; ovako hoće svi da pokažu svoju mudrost provincijalcu.*¹¹⁶ Đurinom neuspjehom dočaran je nezavidan status književnika u malograđanskoj sredini koja ne cijeni takav intelektualan rad. Probijanje do položaja cijenenoga književnika opisano je u radu s đačkom diletantskom družinom. Rad u družini kratko traje i on se posvećuje pisanju komedije, čije objavljivanje donosi njegov kraj, a ne početak, kako je očekivao.¹¹⁷ U toj priči vidljiva je analiza institucije književnosti te tematiziranje „položaja književnika u onodobnoj Hrvatskoj, posebice u provinciji, ili, još točnije, lomljenje pokušaja konstituiranja relevantnog književnika u zaturenim prilikama“¹¹⁸. Prikazana je nemogućnost pragmatizacije u stvarnome životu jer njome nije moguće ostvariti prikladnu zaradu. Osvrti kritike i mala novčana naknada demotiviraju umjetnike, koji zaključuju da nemaju dovoljno talenta, a zatim i odustaju od književne djelatnosti.

¹¹⁴ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 26.

¹¹⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 19.

¹¹⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 163.

¹¹⁷ Vidi u: Milanja, Cvjetko. na str. 234.

¹¹⁸ Milanja, Cvjetko. na str 234.

11. Eskapizam

Roman *Bijeg* sačinjen je od analize događaja i promišljanja o reakcijama na te događaje unutar svijesti neostvarenoga intelektualca Đure Andrijaševića. Njegova je analiza društvene stvarnosti i postupaka raznih likova utjecala na njegovu psihu i provela ga kroz nekoliko faza eskapizma, koje se mogu predočiti njegovim krizama identiteta. Predočenim krizama uma izvrsno je oslikan razvoj njegova nedostatka volje, koji rezultira željom za bijegom od svega.

U središtu je njegova života živčana, nemirna svijest koja mu ne dopušta živjeti kao drugi. Njegova stalna potreba za analiziranjem i najdaljega kutka svojega uma ne dopušta mu da se aktivira u stvarnome životu, pa tako postaje žrtvom svojih duševnih nemira kojima ne može ovladati, a uz to ga more i društvene nedaće. Đurin je život satkan na mislima o stalnome bijegu, a potvrda se pronalazi u njegovu posljednjem pismu, u kojemu ispovijeda svoju dušu prijatelju. *Vidiš: čini mi se da sam ja uvijek bježao od života i od ljudi: Nikad se nisam opro – uvijek sam se maknuo na stranu.*¹¹⁹

Oslikan portret krize identiteta obuhvatio je nekoliko aspekata u njegovu životu. Opisan je pad morala u njegovu ponašanju. Đuro živi kao ugledan književnik i takvim se predstavlja u društvu. Odjednom mijenja ponašanje i počinje se opijati, a zbog nebrige i materijalne oskudice u gostionici pije na dug. *Kod Miloševića nema više vina; a drugdje ne daju na kredu. Odviše smo dužni. Čekaj, čekaj – ha, vidiš, uvijek se čovjek sjeti kad misli: idemo k Frani.*¹²⁰ Njegov je pad morala moguće uočiti i u pogledu društva. Dolaskom u Senj nastoji ući u visoko društvo, iz kojega na kraju odlazi jer shvati da ondje ne pripada sa svojim problemima. Tako je opisana njegova propast na razini socijalizacije. Đuro želi pobjeći od društva, a do toga ga dovodi alkohol i skitničko ponašanje. *Propasti, propasti, što prije – utući se alkoholom, osramotiti sam sebe, da te nitko ne gleda, da moraš bježati od svih, da možeš crknuti nepoznat i neoplakivan.*¹²¹ Njegova je propast opisana i na intelektualnoj razini. U mladosti proučava literaturu i postaje izvrstan poznavatelj književnosti, glazbe i filozofije. Dolaskom pred društveni ponor zanemaruje daljnju edukaciju i odustaje od spremanja profesorskih ispita na posljednjem koraku obrazovanja. Uz intelektualnu propast nadovezuje se i propast u prosvjetno-učiteljskoj profesiji jer Đuro zanemaruje obveze koje ima kao pripravnik u gimnaziji i ravnatelj mu to zamjeri te otkáže njegove službe. Još treba navesti propast na književnome planu. Ostvarivši

¹¹⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 203.

¹²⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 191.

¹²¹ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 189.

uspjeh u mladim danima, nastavlja objavljivati i tijekom studija, a onda iz Senja objavljuje komediju kojom dolazi na loš glas među kritičarima, a i stanovništvom grada.¹²² Njegov bijeg od stvarnosti prikazan je propadanjem u moralnoj, prosvjetno-učiteljskoj, socijalizacijskoj, intelektualnoj i književnoj razini. Opisana kriza identiteta može se objasniti kao bijeg od stvarnosti koju je izgradio tijekom života. Bijeg od društva i obitelji, zanimanja za glazbu i filozofiju, vlastitu profesiju i književnost, na koju se uvijek oslanjao, doveli su ga na kraj života kada ostaje sam. Đuro zatim želi pobjeći od svega, a svoj bijeg vidi kao posljedicu događaja koji su mu se dogodili u malograđanskoj sredini.

Pred kraj svojega života Đuro se predaje analizi, no on ne analizira sebe, nego postupke drugih koje je urezao u svijest i tako okrivio za svoje slabosti. Đurin život protekao je u traženju krivnje. Za svoju nesretnu sudbinu pokušao je pronaći razloge u postupcima drugih. Opisuje utjecaj okoline na njegovo ponašanje tijekom života i pritom ih uzima kao razlog svoje propasti. Svaki postupak drugih koji ne odobrava njegovo ponašanje preuveličao je i pretvorio u ranu na duši koja ga kasnije sputava. Na njegov su život najviše utjecali trenuci sanjarenja i maštanja jer tada oblikuje svoju sliku stvarnosti koja se ne može prenijeti u stvarni svijet. Đuro na kraju razmišlja koga bi mogao okriviti za svoj nesretni život. Vraća se u svoju prošlost i razmišlja o postupcima roditelja koji su ga odgajali uz knjige i literaturu, što je usmjerilo njegov život prema stvaralačkome načinu života. Smatrao je da mu u djetinjstvu postavljaju previsoke zahtjeve koje on nije mogao ispuniti jer nije sam odgovoran za vlastitu sudbinu, nego za to krivi nesretne životne okolnosti. Đuro bježi od odgovornosti za vlastiti uspjeh jer je mišljenja da sam ne može odlučiti o sudbini. Zatim razmatra materijalnu oskudicu koja vlada u prosvjetnoj službi, a pritom i ne pomišlja da je u bilo kojem trenutku mogao okušati sreću i promijeniti zanimanje te raditi nešto drugo. Bježi od mogućnosti promjene zanimanja ili načina života. Jedno je vrijeme proveo na selu kod prijatelja, gdje se pokazao vještim u gospodarskim poslovima, ali takav mu se život nije svidio. Nadalje, krivi društvo u maloj sredini, koja ga dovodi do nezaustavljive nervoze i ludila. Bježi od stvarnosti i za to krivi društvo u kojemu se našao.

Gadan, tužan bio je moj život. A tko je kriv? Mislio sam o tom – i nisam riješio zagonetke. Je li moj odgoj, što su me učinili pjesnikom i literatom i dali mi zahtjeve kojih život nije mogao ispuniti? Je li ljubav za Veru koja se nije mogla dobro svršiti radi bijede i siromaštva moje službe? Jesu li ljudi oko mene – taj mali grad, zloban i sitničav? Je li alkohol, sanjarenje,

¹²² Milanja, Cvjetko. na str. 232-233.

*slabost živaca, bolest duše? Ne znam, ne znam. Samo ćutim: valja svršiti. Valja pobjeći dokraja – uteći iz toga života gadnog, sramotnoga.*¹²³

U traženju krivnje u postupcima drugih vidi se još jedan Đurin bijeg - od odgovornosti za vlastiti život. Priznaje da je cijeli život bježao od ljudi oko njega i obveza. Na kraju svojega životnog putovanja bježao je i od sebe, ne želeći vidjeti u što se pretvorio, ne želeći priznati da je sam kriv za vlastitu propast.

Đuro se jedino u životu borio da bude dio visokoga društva jer je tako i odgojen, a kada mu to nije uspjelo, lomi se u dodiru s običnom sredinom s kojom ne zna komunicirati pa ga na kraju osude i izdvoje zbog njegova djela, koje je ionako smatrao pogreškom. Manjak dodira sa stvarnim svijetom utjecao je na njegovu praktičnu nesposobnost u društvu. Primjerice, u Senju pokazuje da ne zna živjeti prema pravilima male zajednice, u kojoj se sukobljava s kolegama zbog učenika ili đачke družine. Nakon što mještani osude njegove postupke, Đuro duboko povrijeđen, poljuljanih vrijednosti polako odustaje od života i bježi od svega. Đuro je iz dana u dan bježao od sebe i starih navika. Njegovo odustajanje od života postupno prikazuje njegovo ponašanje u kojemu se prilagođava navikama društva koje donedavno nije odobravao. *Umor i dosada rasli su svaki dan. Andrijašević se, ne opazajući ni sam kako, naučio sjedjeti veći dio dana u gostioni, čitajući novine, i – napokon – kartajući s onim istim društvom koje mu je još nedavno bilo odvratno.*¹²⁴ Njegovo je raspoloženje sve češće bivalo turobno i polako je postao depresivan, iz čega se više nije znao izvući. *Samo sam išao smetati k njima. – Što oni znaju za moje tuge! Vesele se, imaju pravo. A ja sam kraj njihova veselja sjedio baš kao putnik koji ne zna kuda će ga sutra dovesti sudbina.*¹²⁵ Nakon neuspjeha komedije, sve više sumnja u vrijednost svojega života. *Nemoćan, zaboravljen, propao za sve – takve mu se riječi neprestano vraćale u pamet.*¹²⁶ Đuro potpuno bježi od starih navika, zapušta se i ne brine više o izgledu, ne traži profinjeno društvo i opija se. *Što bih ja njoj mogao podati iza ove dvije godine gdje sam se već odvikao paziti na sebe, pače se i ne brinem da li mi je košulja čista... Samo pijemo... Jagan ima pravo: Treba propasti.*¹²⁷

Đurino je nezadovoljstvo životom iz godine u godinu sve više raslo. U životu se pokazao kao intelektualno superioran naspram sredine u kojoj je boravio, ali nije pokazao praktičnu sposobnost, nego baš suprotno, nesposobnost da uz toliki intelekt uspostavi oblik života koji će

¹²³ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 202.

¹²⁴ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 135.

¹²⁵ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 174.

¹²⁶ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 166.

¹²⁷ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 172-173.

odgovarati njegovim duševnim prohtjevima. Nakon što osjeti posljedice svoje praktične nesposobnosti, u njemu se budi želja za bijegom od svega, ali nema dovoljno snage da analizom vlastita ponašanja dođe do pravoga krivca za svoju nesreću - sebe. Stoga Đuro okrivljuje okolinu za svoju propast i traži razloge u događajima koji su i najmanje uzdrmali njegovu, ionako već rastresenu, svijest. U svoju je dušu pažljivo utkao misli o fatalizmu sudbine i živio u skladu s mišlju da mu sreća nije predodređena, a svoje postupke opravdavao je tvrdnjom da ionako ništa ne čini od svoje volje. Za Đuru se može reći da propada uglavnom svojom krivnjom, a onda tek i krivnjom društva, koja je bila ispod njegove intelektualne razine.¹²⁸ Društvena se okolina ipak može smatrati djelomično odgovornom za njegov bijeg od života. Društvo je nametalo Đuri visoka očekivanja u pogledu njegova budućega uspjeha. Od djetinjstva su se od njega očekivale velike stvari, a majka ga usmjeravala prema knjigama i učenju. U mladosti se dokazao kao talentiran književnik pa su mu majka i stric omogućili studiranje u Beču. No, Đuro svoju obvezu o završavanju studija nije shvatio ozbiljno i prerano odustaje od nje. Ulaganjem su u njegovo školovanje stric i majka od njega očekivali velika postignuća, a Đuro se lomi i pod najmanjim pritiskom. *Pa konačno imaš mater, strica, koji štošta čekaju od tebe; a onda – zar misliš da je mali grijeh prevariti sve nas koji smo od tebe očekivali nešto veliko?*¹²⁹ Za svoj neuspjeh ne krivi sebe, nego odgoj kojim su mu ti ciljevi nametnuti.

Đuri je u životu nedostajalo snage i hrabrosti za raskid s ustaljenim pasivnim načinom života, a kada se zasitio svih problema koje si sam stvara izmučenom psihom, dolazi do zaključka da je vrijeme za propast i smrt. I tako opet izbjegava borbu sa životom. Sve to dovodi Đuru Andrijaševića do pronalaženja rješenja samo u obliku njegova potpunoga eskapizma od stvarnosti i života. *A sad ne proživljujem više ni onaj gorki i žalosni; došlo je vrijeme jednakog, sigurnog očajanja. Priprava na konac. Da, svršit ćemo.*¹³⁰

¹²⁸ Milanja, Cvjetko. na str. 231.

¹²⁹ Nehajev, Milutin Cihlar. na str. 35.

¹³⁰ Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. na str. 191.

12. Zaključak

Cilj je rada bio prikazati eskapizam u modernističkome romanu *Bijeg* Milutina Cihlara Nehajeva. U središtu rada stoji nervozna svijest mladoga intelektualca Đure Andrijaševića, koji neprestano bježi od stvarnosti. Modernističkim postupcima, u koje su utkani elementi impresionizma, simbolizma i secesije, oslikan je psihički aspekt toga neostvarenog umjetnika. Roman donosi novost u oblikovanju književnoga junaka. Raskidanje s tradicijom dovelo je do zamjene snažnoga i odlučnoga junaka s bojažljivim intelektualcem kojemu nedostaje volje i snage u trenucima kada treba odlučiti o životu. Povremena želja za promjenom utišana je nedostatkom životne energije, koju troši na neprestana promišljanja svega što mu se događa. Naglašene osobine osjetljivosti i pasivnosti oblikuju Đurin način razmišljanja i pristup životu. Njemu je idealan život smješten u grad, gdje opušteno šeta, luta i uživa u vrevi kulturnih događaja, a pritom ne mora snositi teret materijalnoga uzdržavanja. U oblikovanju glavnoga junaka Nehajev, inspiriran obilježjima simbolizma, stvara lik koji uživa u osami i boravi u društvu knjiga i svojih misli te se ističe književnim talentom. Njegova nervozna svijest prikazana je obilježjima secesije o spajanju raznovrsnih i oprečnih elemenata, pa se u Đure primjećuje ponašanje po uzoru na intelektualce iz visokoga društva, ali i pasivnost i nezaustavljiva destruktivnost u karakteru skitnice.

Impresionistička obilježja senzibilnosti, pasivnosti i ugođaja ključna su u razumijevanju psihe toga hipersenzibilnog umjetnika. Navedena obilježja objašnjena su prema konstatacijama bečkog fizičara Ernsta Macha. Kategorija pasivnosti potvrđena je Đurinom vjerovanjem u fatalizam vlastite sudbine. Na to se nadovezuje misao da ni volja nije podložna njegovu utjecaju. Stoga se Đuro prema životu odnosi kao prema skupu već određenih zbivanja na koje ne može utjecati i nastupa najčešće kao promatrač koji nema namjeru mijenjati sebe i svoje ponašanje, a potom i životne uvjete.

Opisan je i odnos Đure prema društvu koje sreće u različitim sredinama. U njemu vidi uzroke vlastite propasti pa analizira događaje koji su uznemirili njegovu nervoznu svijest. Razmatra mišljenja drugih koji ga osuđuju i drži da zbog njih ne može živjeti zamišljenim životom. Opisan je bijeg od društva, ali i od obitelji. Prema načelima dezintegracije realizma, opisano je raskidanje društvenih veza te izdvajanje pojedinca iz društvene cjeline, koji zatim postaje izopćenik, skitnica i slično. Đuro je izbačen iz zajednice djelomično krivnjom društva, ali i svojim postupcima. Razvrgavanje veza s društvom Đuru je dovelo do želje za propašću kojoj se ne opire. U takvoj je zbilji ovaj lik razvio distanciran odnos prema stvarnosti, no kada se

razmotri njegovo samotno djetinjstvo, može se zaključiti da nikada nije potpuno bio uključen u socijalnu zbilju pa je takav odnos zadržao do samoga kraja. Za njegovo poimanje stvarnosti značajna je književnost, kojom se Đuro služi kako bi pokazao unutarnje nemire, osjećaje i misli. Uloga književnosti, a posebice epistolarne forme u djelu, poslužila je za prikazivanje dramatičnih kriza unutar njegove svijesti, ali i u svrhu razvrgavanja društvenih veza.

Uloga prostora u djelu najprije je određena u impresionističkom i simbolističkom pogledu. Iako je prostor u djelu sekundaran, poslužiti će detaljnijem oslikavanju Đurđina karaktera. Ugođaj kojim određena okolina utječe na Đurino raspoloženje pridaje značenje pojavama poput bure i mora te potom pojedine sredine utječu na njegovo stanje svijesti. Ističe se i motiv putovanja koji se provlači kroz djelo i neizravno simbolizira Đurin bijeg od zbiljskoga svijeta. Taj motiv ukazuje na Đurinu sklonost konformističkome načinu života, nervozu koja ne prestaje tijekom putovanja i strah od promjene boemskih navika koju donosi nova okolina. Mjesto radnje u djelu nekoliko se puta mijenja, a svaka sredina za Đuru simbolizira nešto drugo. Tako je Beč simbol boljega života kojeg se Đuro rado prisjeća, Zdenci su simbol jednostavnoga i zdravoga života u kojemu živi prijatelj iz gimnazijskih dana, Zagreb ga asocira na visoko društvo, a Senj je za njega malen grad prepun monotonije i ljudske zlobe u koji se on ne može, ali i ne želi uklopiti. Prikazan je i položaj književnika u maloj sredini, kojim autor prikazuje položaj književnosti u vrijeme stvaranja romana.

Đuro je život proveo bježeći od stvarnosti. Njegov je bijeg od stvarnosti često u znaku bijega od odgovornosti. Odnosno, Đuro ne želi preuzeti odgovornost za svoje postupke pa ih pripisuje nekoj višoj sili, govoreći da ništa ne čini svojom voljom. Loše događaje pripisuje fatalizmu sudbine, koja za njega nije pripremila sretan život, pa ni kraj. Svoju lijenost opravdava nemirnom dušom, koja je senzibilna i očekuje da to svi uvažavaju. Đuro je bježao od odgovornosti za svoj život. Nije htio promijeniti svoje lijene navike pa odgovornost daje drugima. Zaključuje da je društvo skrivilo njegovu propast jer ga nije prihvatilo, ali ne pokušava ništa promijeniti. Na kraju zaključuje kako treba propasti jer njegov život ne donosi sreću nikome i ne bori se protiv te misli koja bi mu ionako olakšala posljednje trenutke patnje. Naslov romana simbolizira njegov bijeg od svakodnevnih problema, odgovornosti, društva i, na kraju, od vlastita života. U Đurinu je životu ideja o bijegu utkana u svaki dio njegove osobnosti. Đuro na kraju želi pobjeći od vlastite izmučene svijesti. Opisana je teška kriza svijesti bez mogućnosti za ozdravljenje. Sve je to neizbježno moralo završiti potpunim eskapizmom u obliku predaje svega, predaje vlastita života.

13. Literatura

1. Flaker, Aleksandar. *Stilske formacije*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb. 1976.
2. Maraković, Ljubomir. Moderna hrvatska pripovijetka, u: *Moderni hrvatski pripovjedači*. [ur. dr. Slavko Ježić]. Minerva nakladna knjižara d. d. Zagreb. 1938.
3. Milanja, Cvjetko. *Bijeg, najbolji roman hrvatske moderne*, u: Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Školska knjiga. Zagreb. 2012.
4. Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Školska knjiga. Zagreb. 2002.
5. Nemeč, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945. godine*. Znanje. Zagreb. 1998.
6. Peleš, Gajo. *Tumačenje romana*. Zagreb. ArTresor naklada. 1999.
7. Solar, Milivoj. *Povijest svjetske književnosti*. Golden maketing. Zagreb. 2003.
8. Šicel, Miroslav. *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Knjiga 3: Moderna. Naklada Ljevak. Zagreb. 1978.
9. Zaninović, Vice. *Milutin Nehajev*, Djela. MH i Zora, Zagreb, knj. 81, edicija Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1964.
10. Živny, Mirjana. *Sažetak: književnopovijesna i književnoznanstvena obilježja djela*, u: Nehajev, Milutin Cihlar. *Bijeg*. Školska knjiga. Zagreb. 2012.
11. Žmegač, Viktor. *Duh impresionizma i secesije*. Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 1997.
12. Žmegač, Viktor. *Estetičke pretpostavke secesije*, u: Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem: *Secesija u Hrvatskoj*. [ur. Julijo Martinčić i Dubravka Hackenberger]. Zagreb. 1997.